

**UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

Magisterské/kombinované studium
2010 - 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Andrea Gajdíková

Psychologické pojetí rodinné výchovy
se zaměřením na dětský věk

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:
Prof. PhDr. Miloslav Kodým, CSc.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master/Combined Studies

2010 - 2012

MASTER THESIS

Andrea Gajdíková

Psychologické pojetí rodinné výchovy
se zaměřením na dětský věk

Praha 2012

The Master Thesis Work Supervisor:

prof. PhDr. Miloslav Kodým, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsme vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze, dne 13. března 2012

Andrea Gajdíková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat mému vedoucímu práce, panu prof. PhDr. Miloslavu Kodýmovi, CSc., za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Zároveň bych také chtěla poděkovat mé rodině, konkrétně pak mým dvěma dcerám, od kterých se stále něco nového učím, a v neposlední řadě mému manželovi za jeho trpělivost a péči o dcery a domácnost v době psaní této práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá rodinnou výchovou zaměřenou na dětský věk. Důraz je přitom kladen na osobnost rodičů jako vychovávajících a jejich vychovávaných dětí.

V teoretické části práce je popsána výchova jako pojem, jednotlivé styly výchovy, socializace jako důležitý celoživotní proces jedince, prostředky výchovy. V další kapitole je poukazováno na rodinu jako prvotního činitele socializace, je zde vylíčena současná rodinná situace. Přes funkce a znaky rodiny se dostáváme k podkapitole věnované sociální patologii v rodině. Poslední kapitola se pak věnuje dítěti jako objektu výchovy od prenatálního období do předškolního věku, dále pak jeho osobnosti, temperamentu a také hře, která má vliv na vývoj schopností a dovedností dítěte.

V praktické části je proveden průzkum, který si klade za cíl zjistit, jak k výchově v dnešní době přistupují rodiče. Jsou zde stanoveny hypotézy k jednotlivým výzkumným problémům, následně pak jejich analýza a výsledky.

Klíčové pojmy

Dítě, domov, interakce, matka, osobnost, otec, rodiče, rodina, socializace, výchova.

Annotation

This thesis deals with family-oriented education for children before they enter school. The emphasis is also placed on the parents personalities and how it affects their children.

The theoretical part describes the idea behind education, the different styles of education, socialization as an important life-long process for an individual, and the means of education. The next chapter points out the family as the primary agent of socialization and depicts the current family situation. Within the features and characteristics of the family unit, there is a subchapter devoted to social pathology in the family. The last chapter is devoted to developing child care from the prenatal period until the child reaches pro-school age. It discusses personality, temperament and play, which affects the development of skills and abilities of the child.

In the practical part a survey was conducted that aimed to find out how education is approached by parents today. These Hypotheses were set on individual research topics, followed by an analysis of the research problems and results.

Key words

Education, family, father, home, character, child, interaction, mother, parents, socialization.

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1. Výchova	12
1.1 Pojem výchova	12
1.2 Historický pohled na rodinnou výchovu	14
1.3 Výchova a socializace	16
1.3.1 Socializace primární.....	17
1.3.2 Socializace sekundární	19
1.4 Vnější a vnitřní podmínky výchovy.....	21
1.5 Odměny a tresty ve výchově.....	25
1.6 Styly výchovy	28
1.7 Model devíti polí způsobu výchovy v rodině.....	30
1.8 Nevhodné styly výchovy	33
2. Rodina.....	35
2.1 Pojem rodina.....	35
2.2 Současná rodinná situace.....	38
2.3 Rodina, její funkce, znaky a fungování	40
2.4 Sociální rovnost mezi rodiči a dětmi	45
2.5 Základní prvky budování kladného vztahu v rodině	46
2.6 Sociální patologie v prostředí rodiny.....	48
3. Dítě jako objekt výchovy	52
3.1 Období dětství	52
3.1.1 Prenatální období.....	52
3.1.2 Novorozenecké období	53
3.1.3 Kojenecký věk.....	54
3.1.4 Batolecí věk	55
3.1.5 Předškolní věk	57
3.2 Osobnost dítěte	58
3.3 Typ temperamentu dítěte.....	60
3.4 Hra jako proces učení.....	62
EMPIRICKÁ ČÁST	64

4.	Metodika průzkumu.....	65
4.1	Charakteristika výzkumného vzorku	65
4.2	Stanovení cíle výzkumu a výzkumných hypotéz.....	66
4.3	Výzkumný vzorek.....	67
4.4	Výzkumné problémy a jejich výsledky	69
4.4.1	Podmínky výchovy dětí	69
4.4.2	Činnosti dětí v rodině	72
4.4.3	Krizové situace při výchově dětí.....	74
4.4.4	Posilování	78
4.4.5	Pohled rodičů na vlastní výchovu dětí.....	81
4.4.6	Sebehodnocení rodičů	83
4.5	Závěr empirické části.....	87
	ZÁVĚR	89
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	91
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	96

ÚVOD

*Výchova dětí je zaměstnáním, kdy musíme umět ztrácet čas,
abychom ho v budoucnu ušetřili.*

J. J. Rousseau

Autorka si jako téma své diplomové práce vybrala „Psychologické pojetí rodinné výchovy se zaměřením na dětský věk“. Z jejího pohledu je rodinná výchova to, co utváří naše cesty životem, je to určitý start neboli odrazový můstek k naší budoucnosti. Právě na ní tolik záleží. Tato diplomová práce ukazuje výchovu v rodině jako vzájemné působení jejích členů mezi sebou, jako *interakci*. Důraz je přitom kladen na osobnost rodičů jako vychovávajících a jejich vychovávaných dětí. Cílem této diplomové práce je v empirické části pomocí kvantitativního výzkumu zjistit, jak rodiče v dnešní době přistupují k výchově svých dětí, jaké metody při výchově používají.

Autorka je matkou dvou dcer v kojeneckém a předškolním věku, proto má také k tomuto samotnému tématu dosti blízko. Než máme svoje vlastní děti, může nám rodičovství připadat docela normální a jednoduché. Zlom nastává v okamžiku, kdy se nám dítě narodí. Je to jedna z životních rolí, díky níž se stáváme šťastnými a uspokojenými, na druhou stranu nás ale dokáže utvrdit v tom, že být rodičem je rolí poměrně náročnou. Tipy a rady, jak na výchovu našich dětí, můžeme nalézt všude v médiích. Co si z toho vybereme, je jen na nás.

Dle názoru autorky je naprostým zázrakem, když se dítě narodí, a vzrušující podívanou, kdy se z tříkilového novorozence pomalu, ale jistě, stává více či méně samostatná osoba, která si již dostatečně uvědomuje svoji vlastní osobnost – svoje vlastní „já“. Když se dítě narodí, už je předem spousta věcí a skutečností daných, předurčených. Tím máme na mysli jeho vrozené psychické předpoklady, temperament, vlohy. Pro jedince je značně důležité, kde se po narození ocitne, v jakém sociálním prostředí, s jakou kulturou, s jakými způsoby chování

a podobně. Každým dnem se pak dítě v rodině vyvíjí, přičemž právě rodinná výchova má na jeho rozvoji značný podíl. Dá se říci, že rodiče jsou vlastně prvními učiteli svých dětí. Na nich záleží, k čemu ho vedou a co ho učí. Předávají mu vzorce chování a jednání, vybavují ho znalostmi a dovednostmi pro jeho život, a tohle vše se děje v rámci *primární socializace*, která předchází té sekundární později v životě jedince, ve škole, v práci a v kontaktu s prostředím mimo rodinu. Domov spolu s rodinou, kde dítě vyrůstá, je tak prvním prostředím, ve kterém se dítě ocitá, a mělo by být tedy bezpodmínečně prostředím plným lásky, bezpečí a porozumění. Tohle vše je ke správnému růstu a vývoji dětí potřeba. Je úžasné, když má dítě pěkné dětství. Je krásnou vzpomínkou, když se člověk zasní a před ním opět voní maminčina bábovka, s tátou se znovu ocitne v garáži a opět pracuje na jednom z kutilských kousků, vzpomíná na prázdniny pod stanem, na výpravy k českým hradům a zámkům. Dále také na školní výlety a nejedno dobrodružství s kamarády. Co všechno prožíval, co si pro něj dětství připravilo. Samozřejmě, že vše není jen růžové, proto jistě má ve své paměti i některý ze zážitků nepříjemných a i když je už třeba hodně starý, úplně na něj nezapomínáme. Ovšem i tyto patří k našim životům a mohou pro nás být do budoucna takovým poučením nebo připomínkou, čeho se při výchově svých dětí jednou vyvarovat, čemu zamezit.

Jako rodiče máme také určité představy o tom, čím by naše děti jednou měly být, čemu by se měly věnovat a často už od jejich velmi útlého věku se také tyto představy jako rodiče snažíme postupně realizovat prostřednictvím nejrůznějších zájmových kroužků, dbáme také na to, aby se pilně učily. Aby z našich dětí v budoucnu bylo, jak často říkáme, „něco pořádného“, obětujeme tomuto mnohdy spoustu naší energie a času. Na děti bychom ale neměli vyvíjet přílišný tlak, ale spíše si uvědomit, jaké jsou jejich schopnosti, a ty pak nepřeceňovat. Naše děti vlastně neustále vychováváme. Jako jejich rodiče také věříme v to, že ti slušně vychovaní a úspěšní jedinci, kteří z nich jednoho dne

vyrostou, nám v dospělosti jednou za to vše, co jsme jim dali a obětovali, poděkují. A jejich vlastní děti – naše vnoučata, budou vychovávat, když ne stejným, tak alespoň podobným způsobem, jako jsme my vychovávali je.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Výchova

1.1 Pojem výchova

J. Čáp a J. Mareš ve své knize *Psychologie pro učitele* definují výchovu jako: „*záměrné a cílevědomé působení, které směřuje k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnotové orientace*“.¹

Výchova je v širším slova smyslu všechno, co působí na osobnost jedince nebo na skupinu. To jsou lidé, události, příroda, věci a kultura. Všechny tyto zdroje výchovného působení můžeme rozdělit na bezděčné a úmyslné, tedy na funkcionální a intencionální. Výchova je vlastně celoživotní společenský proces, za ideální výsledek považujeme harmonicky rozvinutou osobnost. Je to vzájemné působení vychovávajících a vychovávaných, jejich vzájemná komunikace a interakce. Děti mohou ovlivňovat rodiče, působit na ně, taktéž ovlivňovat jejich životní cíle, postoje, názory, možnosti realizace, záliby, a to klidně a pouze tím, že zde jsou, dále pak svými problémy, osobností, ... Děti na své rodiče mohou působit různými způsoby, a to například pláčem, smíchem, vztekáním se, vzdorem atd., záleží na věku dítěte. I rodiče zde mají široký prostor pro používání různých výchovných metod, kterými jsou přesvědčování, příkazy, ignorace, pochvaly, pravidla, hodnocení, ocenění, tresty, odměny, povzbuzení. Na dítě je nutné klást požadavky, jelikož je zapotřebí, aby se jeho osobnost vyvíjela. Tyto požadavky ovšem musí být přiměřené, nikoli

¹ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. s. 247. ISBN 978-80-7367-273-7.

vysoké nebo naopak nedostatečné. Požadavky na dítě mohou klást jeho rodiče, příbuzní, učitelé ve škole.

„Výchova by měla být vždy přizpůsobena specifikům konkrétního dítěte v konkrétní situaci. Jinými slovy, měla by být „šita na míru“ každému dítěti, protože univerzální návod neexistuje.“²

Výchova záměrná a spontánní

V knize Vývojová psychologie z roku 2006 je podle Josefa Langmeiera a Dany Krejčířové jedním z členění výchovy její rozdělení na dva typy, a to výchovu záměrnou a spontánní.

- *Záměrná výchova* – vychovatel (rodič) vědomě používá takové výchovné prostředky a postupy, kterými působí na osobnost vychovávaného (dítěte), aby bylo dosaženo vytouženého výchovného cíle. Rodiče obvykle volí stejné způsoby výchovy, které na ně samotné aplikovali jejich rodiče. Výchovné cíle potom závisí především na hodnotovém systému rodiny a také na předpokladech na straně dítěte, jeho kognitivní, emoční a sociální zralost, dosažené schopnosti, znalosti, vědomosti, dovednosti, a nesmíme zapomenout na jeho individuální dispozice. Nejčastěji využívanými výchovnými prostředky bývají odměny a tresty, o kterých je podrobněji psáno v kapitole 1.5.
- *Spontánní výchova* – tuto si vychovávající ani neuvědomuje, není úmyslná a cílevědomá. Její vliv je však pro vývoj osobnosti dítěte stejně důležitý jako u výchovy záměrné. Přechod mezi těmito dvěma bývá zpravidla plynulý. Hlavní úlohu v tomto kontextu má především rodinná interakce a souhrnný styl soužití všech členů domácnosti.

² KLAUDYSOVÁ, M. *Temperamentová typologie dětí a výchova* [online]. c2010, poslední revize 30. 11. 2010. Dostupné z: <<http://rodina-deti.doktorka.cz/temperamentova-typologie-deti-a-vychova/>>

Vychovatelské desatero moudra a umu

(Vaničková, 2004)

- Dítě, které je nadměrně kritizováno, se učí odsuzovat.
- Dítě, které vyrůstá v neláskyplném prostředí, učí se prát, zápasit, bojovat.
- Dítě, které bývá vystavováno posměchu, se začíná stydět.
- Dítě, které je ponižováno, ztrácí sebedůvěru.
- Dítě, které je obklopeno tolerancí, se učí trpělivosti.
- Dítě, které je chváleno, získává sebedůvěru.
- Dítě, se kterým se jedná fair play, se učí spravedlnosti.
- Dítě, které vyrůstá v přátelské atmosféře, se naučí laskavosti.
- Dítě, které žije obklopené pocitem bezpečí, se naučí důvěřovat.
- Dítě, které je bezvýhradně akceptováno a milováno, je schopno prožívat láskyplné vztahy a lásku.

1.2 Historický pohled na rodinnou výchovu

Historie výchovy je již dána. Tu již změnit nemůžeme. Můžeme se však jednotlivými osobnostmi z naší historie nechat například inspirovat k tomu, jak přistupovat k výchově vlastních dětí nebo se také naopak nechat odradit.

Když se podíváme hlouběji do minulosti, pak máme z období patriarchální společnosti dochovány kresby otce trestajícího tělesně, děti zde musely své rodiče bezmezně poslouchat. V pravěku a starověku chyběly jakékoli citové projevy vůči narozenému dítěti, což se pak projevilo i v samotné výchově dítěte. V Řecku bylo zvykem, že doma vládla žena, která se starala o domácnost a děti a byla velmi uznávána. Ve starém Římě - *Patria potestas*, což znamenalo, že otec mohl s dítětem nakládat, jak se mu líbilo. (J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček a kol.) Ve středověku dětem v rodinách chybělo citové zázemí. Od 15. století se začíná měnit pohled na postavení dítěte ve

společnosti, hlavně pak na jeho dětství. Je zde patrný vliv renesance a humanismu. Začíná se zde objevovat takzvaný *fenomén mazlení s dítětem*, rodiče o své děti začínají více pečovat. V 16. století je snaha o změnu společnosti pomocí výchovy, a to svobodným rozvojem jedince. V době osvícenství se formulovalo nové postavení dítěte ve společnosti, byly zde nové požadavky na vzdělání, život dítěte se značně změnil, Marie Terezie po roce 1763 zavádí povinnou školní docházku. Osvícenství tak přináší názor, že se člověk sám dokáže zdokonalovat. Podle J. Langmeiera znamenalo 19. století významný příliv citovosti do rodinného života při současném důrazu na disciplínu dětí a autoritu otce. Kriticky se nově dívalo na dětskou práci. 19. století bylo označeno jako století dítěte, tento termín prvně použila sociální pracovnice americké národnosti Florence Kelley. Byla zdůrazňována přirozená výchova, opouštělo se od bezmezné dětské poslušnosti, zvýšila se vnímavost vůči dětem. Jan Amos Komenský, náš významný pedagog, ve svém díle *Velká didaktika* (Didactica magna) dal vzniknout typologii, kde jsou vyjádřeny přirozené rozdíly mezi dětmi, které bychom zároveň měli uznávat. Dle něj by se výchova měla vyvarovat veškerého násilí, proti němuž byl také francouzský filozof a preromantický spisovatel švýcarského původu Jean Jacques Rousseau. V roce 1762 vychází jeho dílo *Emil, čili o výchově*, ve kterém autor prudce odmítá nátlak ve výchově. Dítě zde zdůrazňuje jako samostatnou osobu, která se za příznivých vnějších podmínek pod vedením vychovávajícího dovede vychovávat sama. Jádrem výchovy je pak úcta k dítěti a ochrana před nepříznivým okolím. Tito dva a další významní pedagogové – J. H. Pestalozzi, L. N. Tolstoj a A. S. Makarenko také vyzdvihovali úctu k osobnosti dítěte, lásku k němu, výchova byla přiměřená a mírnějšího rázu, naopak ve výchově kritizovali prvky despotismu a omezování, dříve byl právě častým způsobem výchovy záporný emoční vztah k dítěti a silné krajní řízení.

1.3 Výchova a socializace

Tyto dva pojmy, socializace a výchova, spolu úzce souvisí. Pokud se na výchovu díváme z pohledu socializace, výchova je jejím určitým procesem, socializace je však pojmem širším. Cílem je vybavit jedince vědomostmi, návyky a postoji, které jsou potřebné pro orientaci ve světě a jeho integraci ve společnosti.

Pojem socializace poprvé použil E. Durkheim a označil ji jako „*postup, jehož prostřednictvím připravují dospělí dospívající generaci na život ve společnosti a dělají ze sociálně nevyspělých lidí bytosti schopné společenského jednání.*“³ Tento pojem pak použil jako zástupný pro pojem výchova (výchova jako „socialisation méthodique“). Socializace je vrůst do určitého kulturního prostředí tak, aby v něm jedinec společensky obstál. Je to dlouhodobý a náročný celoživotní proces, který vlastně nikdy nekončí. Během tohoto procesu si jedinec osvojuje lidské normy chování a jednání, jazyk, hodnoty, kulturu a začleňuje se do společnosti. Je to *humanizace jednotlivce*. Dochází zde k proměnám, díky nimž se jedinec postupně vzdaluje od stavu novorozeněte a stává se z něj postupně člověk jako kulturní bytost, která je schopna fungovat právě ve složitém systému lidské společnosti.

Jedinec by měl být schopen přiměřeně komunikovat se svým okolím a plnit role, které od něj vyžaduje společnost. Většina lidí je tohoto schopna, jsou mezi námi ale i tací, kterým socializace činí značné problémy. Jsou to především lidé s psychickými problémy, jako například psychopati. Někdy toto může být dáno i geneticky, kdy jedinec není dostatečně sociabilní.

Slovem *adjustace* označujeme jednu z forem adaptace lidského jedince optimálně k daným společenským normám. Je to sociální

³ PROKOP, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998. s. 72. ISBN 80-85931-58-3.

přizpůsobení se, umožňuje normální psychický vývoj jedince v každodenním životě. Socializaci pak dále můžeme rozdělit na primární a sekundární.

1.3.1 Socializace primární

Primární socializace začíná již od narození dítěte a probíhá v prostředí rodiny. Rodinnou výchovu lze považovat za sociální učení, což je získávání zkušeností prostřednictvím sociálních interakcí. Jako základní, neboli formativní interakci považujeme vztah matka – dítě, který je velmi důležitým činitelem rodinné výchovy a zároveň se jeho prostřednictvím formuje osobnost dítěte. V anglickém jazyce je pro tuto vazbu používán termín „mothering“, čímž rozumíme vztah matky k dítěti, vytváření vazby mezi dítětem a matkou.

H. Roth v roce 1976 řekl: *„Dítě vytváří tím větší potíže všeho druhu, s čím menší vřelostí je vychovááno.“*⁴

*„Mateřskost se vyznačuje především vřelým poměrem matky k dítěti, jeho opakem je mateřský chlad, který lze chápat jako nedostatek vřelosti a přichylnosti matky vůči jejímu dítěti. Projevuje se nedostatečným mazlením s dítětem a nedostatečnými projevy něžnosti vůči dítěti vůbec. Dětství je tedy rozhodujícím obdobím v utváření osobnosti a to právě díky formativnímu vlivu emociogenních zkušeností, které plynou z dostatku nebo nedostatku projevů mateřské lásky k dítěti.“*⁵

V interakci mezi matkou a dítětem se vyvíjí vzájemné emocionální pouto. Matka se stává pro dítě potřebou, dítě je rádo, že

⁴ Nakonečný, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 381. ISBN 80-200-0993-0.

⁵ Tamtéž, s. 381.

má matku nablízku, u ní se cítí bezpečně. Matka je prostředkem uspokojování všech potřeb dítěte, jen těžko může být někým nahrazena. Tato role je, dá se říci, nezastupitelná. Pokud je ale péče matky o dítě nedostatečná, vazba mezi nimi se nevytvoří a u dítěte tak může dojít k citové deprivaci. Na níže uvedeném obrázku můžeme vidět podstatu lidské snahy po kontaktu. Jak lidský kojeneček, tak i opičí mládě, u prsou své matky hledají jistou ochranu a úkryt před okolním světem.

Obrázek 1: Citová vazba mezi matkou a mládětem

V procesu primární socializace se uplatňují tři druhy sociálního učení, jako činitelé určující psychosociální vývoje jedince: (Nakonečný, 2003)

- *Identifikace* – tento druh učení probíhá na základě ztotožnění se s rodičem stejného pohlaví jako objektu identifikace, dítě jednoho ze svých rodičů adoruje, neboli zbožňuje, chce být jako on; když je dítě malé, je pro něj rodič vším, nevidí na něm chyby
- *Internalizace* (přijetí hodnoty) – souvisí s výše uvedenou identifikací, může však mít i samostatný průběh, pokračování má pak v období dospívání jedince a jeho dospělosti
- *Imitace* (napodobování) – napodobování takových osob, které má jedinec rád, které jsou mu milé, má pocit, že pokud bude jako oni, stane se úspěšným

Sociální role je chování, které společnost očekává od jedince na určité sociální pozici, podle D. J. A. Woodlanda (1968/1979) pak „*Sociální role je očekávané chování, spojené se sociální pozicí*“.⁶

Sociální pozicí rozumíme místo jedince ve společnosti, a to buď dočasné, jako například student, nebo trvalé, jako například matka.

Základní úkoly primární socializace: (Nakonečný, 2003)

- osvojení základních kulturních návyků (slušné chování, tělesná čistota, sebeobsluha)
- osvojení mluvené řeči, která umožňuje lepší sociální komunikaci a vývoj myšlení
- orientace v základních hodnotách patřičné kultury
- podle běžných standardů převzetí a také uskutečňování role daného věku a pohlaví
- míra sebeovládání a chování přiměřená věku dle požadavků rodičů (soulad se společenskými standardy a morálními normami)

Primární socializace trvá do třetího roku života jedince, tedy do konce batolecího věku.

1.3.2 Socializace sekundární

Když se posuneme o krok dále, máme tu takzvanou *sekundární socializaci*, která připravuje jedince na jeho roli ve společnosti. Je to navázání na socializaci primární.

⁶ GEIST, B. *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář, 2000. s. 249. ISBN 80-86226-07-7.

Sekundární socializace je uskutečňována pomocí škol a dalších vzdělávacích institucí, zároveň také prostředky hromadné komunikace, neboli masmédií, která známe jako televizi, rozhlas, tiskoviny, v dnešní době pak v hojné míře internet. Probíhá přibližně od třetího roku života.

Socializace sekundární bývá také někdy nazývána jako socializace dospělých. O. G. Brim jr. ji v roce 1968 charakterizoval takto: *„Socializace, kterou člověk zakusil v průběhu dětství, není adekvátní přípravou pro úlohy, které bude nutno v budoucnosti zvládnout. V průběhu procesu zrání se individuum dostává do řady pozic, které odpovídají různým etapám životního cyklu. Kromě toho se může interpersonální situace kvůli dále přibývajícím mobilitě změnit, což opět vyžaduje mít nové vzorce chování. Některá očekávání společnosti zůstávají v průběhu života relativně konstantní. Jiná společenská očekávání se při přechodu z jedné pozice k následující mění.“*⁷

Sekundární socializace mnohdy bývá nepřilíš správně spojována pouze se vzděláváním. Nicméně představuje dále trvajícím sociální učení. Jeho zdrojem mohou být například nové sociální interakce, zaměstnání nebo také noví přátelé v životě jedince.

Podle F. W. Wuketitse (1997) platí: *„Žádná živá bytost není při svém narození nepopsaný list, nebo tabula rasa, nýbrž přichází na svět již s vrozenými schopnostmi, které jsou druhově specifické a vytvořily se v historickém vývoji svého druhu.“*⁸

Výsledkem socializace by mělo být takzvané *nalezení identity*, neboli poznání, kdo já jsem, cílem pak vytvoření takové osobnosti, která bude schopna chovat se a jednat samostatně tak, jako by byla pod něčí stálou kontrolou.

⁷ Nakonečný, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 122. ISBN 80-200-0993-0.

⁸ Tamtéž, s. 124.

1.4 Vnější a vnitřní podmínky výchovy

„Vnitřní (endogenní, biologické) determinanty i vnější (exogenní, kulturní, socializační) činitelé utváření osobnosti jsou v neustálé interakci.“⁹

Dělení podmínek výchovy:

- vnější podmínky
- vnitřní podmínky

„Podmínky výchovy jsou determinanty procesu výchovy, vedení, kultivace i utváření lidí.“¹⁰

Vnější podmínky výchovy

Tvoří přírodní a sociální okolnosti, za kterých výchova probíhá, je zde vliv existujícího životního prostředí na vychovávané, je to dosažená životní úroveň, životní prostředí rodičů a dětí, formativní vlivy sociálního a přírodního prostředí.

Podmínkami výchovy jsou:

- čas
- počet členů ve společné domácnosti
- určitá pravidla v rodině
- materiální vybavení rodiny
- hračky dětí
- zahrada (pokud rodina žije v rodinném domě)
- řízení výchovného procesu

⁹ KOHOUTEK, R. *Psychologie v teorii a praxi* [online]. c2010, poslední revize 5. 8. 2010 Dostupné z: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1008>>

¹⁰ POSPÍŠIL, R. *Úvod do pedagogiky* [online]. c2009, poslední revize 7. 11. 2009. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/podminky.html>

- děti, zde chápány jako sociální skupina
- rodiče
- ekonomické, vědecké, politické, kulturní, demografické a zdravotní faktory

Velmi důležitou vnější podmínkou výchovy je životní prostředí, které norský profesor Wik na konferenci UNESCO v Paříži v roce 1967 definoval takto: *"Životní prostředí je ta část světa, se kterou je živý organismus ve stálé interakci, to znamená, kterou používá, mění a které se musí přizpůsobovat"*.¹¹

Podle Radka Pospíšila máme, co se životního prostředí týče, **tři sféry**:

- sféra vztahů „lidé - příroda“ – jak člověk, tak i prostředí se musí vyvíjet ve vzájemné interakci, navzájem se nesmí poškozovat
 - vztahy „lidé - abiosféra“ – tím rozumíme interakci člověka s neživou přírodou
 - vztahy „lidé - biosféra“ – tím rozumíme interakci člověka se živou přírodou
- sféra vztahů „lidé - výsledky lidské aktivity“ – těžištěm je zde uspokojování lidských potřeb
- sféra vztahů „lidé - lidé“ – faktory osobnostní i sociální, nejvýznamnější složka životního prostředí člověka
 - „lidé - širší sociální prostředí“ – populace ve světě, kontinenty
 - „lidé - užší sociální prostředí“ – naši přátelé, vrstevníci
 - osobnostní faktory – interakce mezi dvěma lidmi a zároveň také vztah člověka k sobě samému

¹¹ KLINKEROVÁ, J. *Výkladový slovník životní prostředí udržitelný rozvoj* [online]. c2008, poslední revize 13. 8. 2008. Dostupné z: <<http://slovník.ekopolitika.cz/z.shtml>>

Bezpochyby další velmi důležitou složkou vnějších podmínek výchovy je výchovné prostředí, jež má za úkol plně a zdravě vychovávat a rozvíjet jedince.

Vnější podmínky výchovy také dělíme na:

- přírodní a společenské
- objektivní a subjektivní
- věcné a osobní
- materiální a duchovní
- obecné a konkrétní

Mezi složky novodobého životního prostředí patří rodina, skupina a hromadné sdělovací prostředky.

Vnitřní podmínky výchovy jsou dány dispozicemi a vlohami člověka.

Patří sem vývojové, věkové specifičnosti vychovávaného jedince, osobnost jedince, jeho psychika, stav nervové soustavy, konstituce, fyzické a psychické předpoklady člověka, vrozené, získané vlastnosti, a to jak potřebné, tak i naopak nepotřebné, také všechny výchovně vzdělávací výsledky.

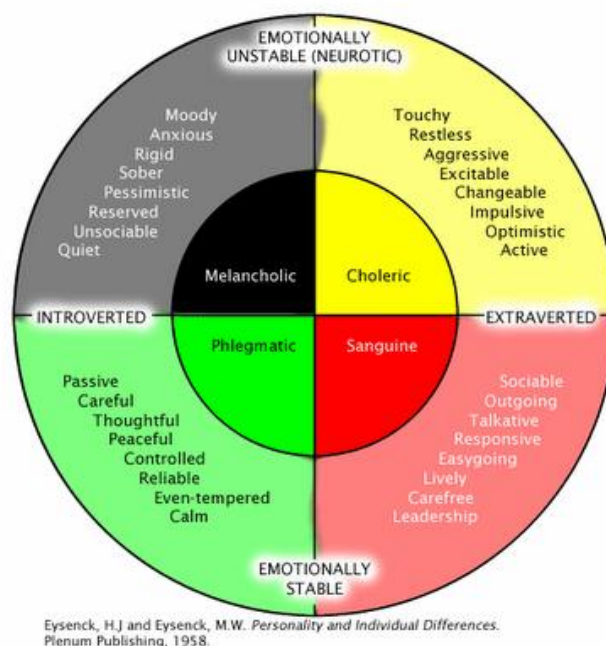
Do vnitřních podmínek výchovy můžeme také zařadit například temperament, který je níže podrobněji rozebrán.

Typologie temperamentu

Starověcí lékaři - Hippokrates (5. a 4. st. př. n. l.) a Galén (2. století př. n. l.) přišli s učením o temperamentech. Vycházeli z představy o čtyřech tělesných šťávách. Jejich poměr určuje reakce člověka na své okolí.

„Temperament označuje tu část osobnosti, která je určována převážně biologicky a projevuje se hlavně způsobem citového reagování.“¹²

Níže máme čtyři typy, se kterými pak dále pracovali badatelé jako Hans Jürgen Eysenck (1916-1997), německý a britský psycholog židovského původu žijící a pracující v Londýně. Zavedl termíny *extraverze* – *introverze* a *stabilita* – *labilita* s tím, že první dvojice termínů vyjadřuje, jestli se daný člověk takzvaně „obrací dovnitř“, je mlčenlivý, spíše nespolečenský nebo se naopak „obrací ven“, nemá problémy s navazováním nových kontaktů, je společenský. Druhá dvojice pak určuje odolnost k zátěži, neboli také *neuroticismus*. Jeho model osobnosti – *Eysenckův model osobnosti*, pak vyjadřuje charakteristiky dvou základních rysů, jejich kombinace a také vztah k čtyřem typům temperamentu.

Obrázek 2: Typologie temperamentu

¹² ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. s. 95. ISBN 80-7066-534-3.

- **Sangvinik (krev)** - reaguje přiměřeně, na slabé podněty slabě a naopak. Je přizpůsobivý, emočně vyrovnaný, je spíše nestálý, srší z něj optimismus, jeho prožívání není příliš hluboké, jako jeho city - stabilní extrovert.
- **Flegmatik (sliz, hlen)** – tento typ je emočně poměrně vyrovnaný, navenek působí lhostejně, vzrušen bývá pouze silnými podněty, je stálý, klidný, celkem spokojený, pouze k určitým osobám má hlubší vztah, ty si pečlivě vybírá. Charakterizuje ho jeho pasivita, není ambiciózní, neholduje změnám, pohyb většinou nepatří k jeho oblíbeným činnostem - stabilní introvert.
- **Melancholik (černá žluč)** – tento typ vše hluboce prožívá, je pesimistický, smutný, někdy to vypadá, že život bere jako „nutné zlo“, nemá rád konflikty, své city nedokáže navenek projevit, ale bývají velmi silné. Navazování kontaktů s ostatními pro něj není jednoduché, ale zato vztahy, které se mu podaří navázat, bývají hluboké a trvalé - labilní introvert.
- **Cholerik (žluč)** - je zde patřičná silná vzrušivost, někdy bývá agresivní, často impulzivní, výbušný, neumí se ovládat, trpělivost není jeho silnou stránkou. Umí být panovačný, chce, aby se mu ostatní podřizovali. Vyznačuje se rychlými, mnohdy nepromyšlenými reakcemi, nemá zábrany, je nestálý v citech, na podněty reaguje rychle, často bez zábran - labilní extrovert.

1.5 Odměny a tresty ve výchově

Odměna

Působení rodičů spojené s chováním a jednáním vychovávaného. Vyjadřuje kladné společenské hodnocení chování. Vychovávanému přináší uspokojení některých potřeb, radost.

Mezi odměny se řadí:

Úsměv, pochvala, kladné hodnocení, nějaký dárek, zajímavý výlet, návštěva kina, činnost, kterou má vychovávaný rád a další.

„Odměnu dospělý používá proto, aby dítě mělo zprávu, že se mu daří dobře, a pozitivní reakcí rodiče se tak posiluje jeho naučené chování.“¹³

Co se týče odměn a jejich působení, záleží na druhu, přiměřenosti a také věku dítěte. Pokud dítě odměňuji příliš často, může se stát, že se naruší jeho vztah k rodičům a také hodnotám nebo mohou odměny snadno zevšednět. V některých rodinách bývá zvykem, že rodiče odměňují za výkony ve škole a za práce v domácnosti penězi.

Trest

Působení rodičů spojené s chováním a jednáním vychovávaného. Vyjadřuje jeho negativní hodnocení. Vychovávanému přináší nelibost a omezení některých jeho potřeb. *„Trest totiž není jen to, co je vidět navenek – onen akt trestání, ale především to, co se děje v dítěti samém. Co ono při tom prožívá.“¹⁴*

Konkrétní příklady fyzických trestů

Facka, plácnutí přes ruce, pohlavek, výprask na „holou“, kopnutí, rána do zad, bití předmětem, např. páskem, odhození, u malých dětí třesení (velmi nebezpečné, baby shaking syndrom, může dojít k rankám v mozečku), náraz hlavou o zeď, tahání za vlasy, štípání, mačkání ušního boltce, škrčení, klečení v koutě (dříve na hrachu – bolestivé do kolen), stoj na hanbě, dřepy a kliky, přivazování ke stromu nebo židli, přelepování úst, svazování rukou za zády.

¹³ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: Definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. s. 22. ISBN 80-247-0814-0.

¹⁴ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. s. 184.

Konkrétní příklady psychických trestů

Především křik rodičů na své děti, výlevy jejich negativních emocí, které rodiče často nedokáží takzvaně „udržet na uzdě“, použití sprostých nadávek, výhrůžek, rodiče jsou rozzlobeni, s dítětem se odmítají bavit, používají výhrůžnou mimiku, gestiku. Rodiče také zakazují svým dětem jejich oblíbené činnosti, například chození ven s kamarády, nesmí po nějakou dobu sledovat televizi, účastnit se svého zájmového kroužku. Jako další z psychických trestů můžeme uvést donucení k činnosti, která je dítětem neoblíbená, jako například opakované opisování textů nebo některé z domácích prací.

Co chceme tresty vyřešit?

- Napravit škodu – trest je aktem spravedlnosti, dítě by mělo porozumět své vině.
- Zabránit opakování – trest má eliminovat chyby – může se stát problémem u dětí s diagnostikovanou hyperaktivitou s poruchou pozornosti nebo u dětí psychicky deprivovaných.
- Zbavit viníka pocitu viny – co nejdříve trest uložit – vede to k pocitu úlevy.

Známky všech forem násilí

- Ustrašenost, nízké sebevědomí
- Problematická sociální komunikace
- Zhoršený prospěch ve škole, někdy až záškoláctví
- Ztráta kamarádů
- Poruchy příjmu potravy
- Poruchy spánku
- Somatické stesky
- Enuréza, neboli neschopnost udržet moč s etiologií na neurotické bázi
- Enkopréza = neschopnost udržet stolicí jako neurotický symptom agresivity, strachu a úzkosti

- Závislé chování
- Útěky z domova
- Šikana

Posttraumatická stresová porucha - znovuprožívání traumatu – vracejí se nám vzpomínky na zažívané trápení

Vyhýbavé chování – jedinec není schopen prožívat radost, vyhýbá se věcem, které by mu mohly připomínat cokoli, co má co do činění s tělesnými tresty

Vegetativní hyperaktivita – jedinec trpí častými úlekovými reakcemi, u dětí častější somatizace (odvedení psychického napětí do tělesné oblasti) než u dospělých

Srovnání účinků odměn a trestů

Výchova, která je založena na odměnách, má jistě větší přínos pro obě strany, jak vychovávajícího, tak vychovávaného. Je lepší volbou, než výchova s tresty, díky odměnám máme větší motivaci. Co se týče trestů, stejný trest může u různých dětí vyvolat různé reakce, a to od poslušnosti přes nesouhlas až k agresi.

1.6 Styly výchovy

Od nepaměti zde byly popisovány různé styly výchovy. Ať už například přísná výchova ve Spartě nebo výchova athénská. Opomenout nelze pokrokové výchovné principy velkých osobností, jakou byl Jan Amos Komenský, náš významný pedagog, Jean - Jacques Rousseau (francouzský filozof a preromantický spisovatel švýcarského původu), Maria Montessori (italská pedagožka, vědkyně a filozofka, známá díky svým novým pedagogickým metodám) a další. I dnes se tyto dvě důležité vědy - psychologie (věda studující chování

lidí, jejich mentální procesy, tělesné dění včetně jejich vzájemných vztahů a interakcí) spolu s pedagogikou (společenská věda, zkoumající strukturu, podstatu a zákonitosti výchovy a vzdělávání, a to jako cílevědomé, záměrné a soustavné činnosti, které formují osobnost člověka) zabývají mnohými podmínkami výchovy, kterými daná rodina působí na vývoj svého dítěte. Jde zde například o způsob výchovy, interakci rodičů a dětí, postoje rodičů, komunikaci v rodině, emoční klima a tak dále.

V první polovině 20. století, v roce 1939, psycholog Kurt Lewin popisuje následující tři styly výchovy, kterými jsou:

- autokratický
- liberální (též označován francouzskou frází *laissez faire*)
- integrační či demokratický

Níže jsou uvedeny tři vzorce rodinné výchovy (styly), které jsou základními formativními činiteli osobnosti. Zpravidla bývají řazeny do těchto tří kategorií. Tyto jsou pak zpracovány Robertem S. Feldmanem.

- Zaprvé zde máme styl *autoritární*:

Rodič má na dítě přísné požadavky. Pokud je dítě nezvládá, je také přísně potrestáno. Dítě tak může mít narušenou schopnost vstupovat do vztahů ve společnosti, spíše se bude stahovat samo do sebe. Někdy se u něj může projevit i takzvaná *hostilita*, dítě má sklony k agresivitě, má tendence okolí ubližovat, je nepřátelské.

- Druhý styl se nazývá *permisivní*:

Zde naopak převládá nedůslednost rodičů, neboli rodiče nemají na dítě požadavky téměř žádné. U dítěte pak může být zřejmá jistá nezralost, dítě se také může často jevit svému okolí jako náladové. Takovéto chování pak může mít za následek nechuť druhých k navazování přátelství právě s tímto jedincem.

- Třetí rodičovský styl výchovy je *autoritativní*:

Zde ze strany rodičů dítě zaznamenává jistou přísnost a jasná omezení, ale vše je dětem náležitě vysvětleno. Tento styl se zdá být příznivým ve výchově, dítě se stává nezávislým jedincem, je schopno se o sebe do jisté míry postarat, má takzvaně dobré návyky sociálního chování.

Nutno však podotknout, že u těchto stylů výchovy je však opomíjen význam emočního vztahu rodičů k dětem. Z tohoto důvodu se díky psychologickému výzkumu objevují i další přístupy, které právě tento emoční vztah považují za významný, například např. E. S. Schaeffer (1959), manželé Tauschovi (1977) a další. Dnes pracujeme s takzvanými dimenzionálními modely způsobu výchovy, jež vymezují dvě dimenze, které na sobě nejsou závislé, a to *dimenzi emočního vztahu* a *dimenzi řízení*. Ty mají podíl na rozličných formách způsobu výchovy, a tím na kvalitě a charakteru vzájemných interakcí a vztahů dětí a dospělých.

1.7 Model devíti polí způsobu výchovy v rodině

EMOČNÍ VZTAH	VÝCHOVNÉ ŘÍZENÍ			
	SILNÉ	STŘEDNÍ	SLABÉ	ROZPORNÉ
ZÁPORNÝ	1		2	3
ZÁPORNĚ KLADNÝ	9			
KLADNÝ	4	5	6	7
EXTRÉMNĚ KLADNÝ			8	

Tabulka 1: Model devíti polí způsobu výchovy v rodině podle Jana Čápa (1996, 2001)

Níže jsou popsána jednotlivá pole z modelu devíti polí způsobu výchovy v rodině.

1. Tradiční autokratická (patriarchální) výchova

Tato výchova se projevuje silným řízením se záporným emočním vztahem k dítěti v rodině, uplatňuje se autokratický styl výchovy. Je zde velké množství požadavků na dítě, rodiče od dítěte vyžadují naprostou poslušnost. Pokud dítě neposlouchá, rodiče děti trestají psychicky i fyzicky, nejsou zde akceptována přání dítěte. Výchova je velmi přísná, dítě není pomalu za nic chváleno, naopak jsou mu často vyčítány jeho neúspěchy. Dítě se tak může cítit nejistě, nevěří si, jeho sebevědomí tím trpí. Jedná se o velice nepříznivý styl výchovy.

2. Liberální výchova s nezájmem o dítě

Zde je typický záporný emoční vztah a slabé výchovné řízení. Liberální styl výchovy se vyznačuje nízkými požadavky na dítě, o dítě rodiče nejeví přílišný zájem, dalo by se hovořit o jisté lhostejnosti. Dítě nemá stanoveny hranice, ve vztahu chybí láska, rodiče upřednostňují svá zaměstnání a zájmy před dítětem. Je víceméně zanedbáváno, neočekávají se od něj vysoké výkony. Pokud mu něco nejde, ihned se od činnosti odvrací, poněvadž si nevěří.

3. Rozporné řízení se záporným emočním vztahem

Forma výchovy, ve které je záporný emoční vztah a rozporné řízení. Je zde kladeno mnoho požadavků a zároveň poskytována volnost, neboli mísí se zde přísnost s lhostejností. Může zde být takzvaná nejednotná výchova jednoho rodiče, neshoda ve výchovném působení mezi oběma rodiči.

Dítě, které vyrůstá v rodině se záporným emočním vztahem, považuje domov za prostředí, kde místo domácí pohody panuje jakési napětí, které může mít za následek jeho vyhýbání se společně stráveným chvílím s rodiči, jelikož dítě má obavy z možného konfliktu. Tato výchova je pro vývoj dítěte spíše nepříznivá.

4. Přísná, přitom laskavá výchova

Je zde kombinace silného řízení a kladného emočního vztahu. Rodiče na dítě mají jisté nároky a požadavky, ty jsou ale přizpůsobeny možnostem dítěte, které své rodiče bere vážně, zároveň je ale považuje za své přátele, kteří jsou mu ochotni pomoci.

5. Optimální výchova: vzájemné porozumění a přiměřené řízení

Páté pole představuje formu výchovy vyznačující se vzájemným porozuměním, se středním řízením a kladným emočním vztahem rodičů k dítěti. Vztahy v rodině jsou příznivé, přátelské. Členové si navzájem rozumí, rádi spolu tráví čas. Tato forma výchovy je velmi příznivá, můžeme říci, že optimální.

6. Laskavá výchova bez požadavků a hranic

Toto pole se vyznačuje kladným emočním vztahem k dítěti a slabým výchovným řízením. Výchova je srdečná s množstvím příznivých emočních vazeb matky a otce k dítěti, chybí zde ale patřičné požadavky a následně pak jejich kontrola. Pokud dítě neplní úkol tak, jak by mělo, rodiče mu v dané situaci domluví. Ovšem již nezkontrolují, zda dítě daný úkol napravilo.

7. Kladný vztah a rozporné řízení

Pro toto pole je charakteristické rozporné řízení s množstvím požadavků bez zpětné kontroly, nepříznivé pro výchovu dítěte, je poměrně vyváženo kladným emočním vztahem.

8. Kamarádský vztah a dodržování norem

Vyznačuje se příznivými projevy extrémně kladného emočního vztahu k dítěti, zároveň i slabým výchovným řízením. Jde o takzvanou kamarádskou výchovu, normy jsou zde dobrovolně dodržovány. Dítě plní požadavky rodičů a povinnosti, aniž by mu je rodiče prikazovali či nařizovali. Cítí se být v rodině přijímáno, úkoly plní dokonce s chutí.

Rodiče do výchovy proto nemusí zasahovat, tím pádem je řízení v tomto poli považováno za slabé.

9. Emočně rozporná výchova

Vymezuje záporně-kladný emoční vztah k dítěti. Dítě vnímá jednoho rodiče záporně, druhého pak extrémně kladně. V rodině s touto formou výchovy se mohou vytvářet takzvané koalice, které dítě založí s preferovaným rodičem. „Koalici chápeme obecně jako spojení mezi určitými členy rodiny.“¹⁵ V našem případě máme na mysli *koalici schizmatickou*, vyznačující se pevnou aliancí skrz generace, a to mezi rozdílnými pohlavími (otcem a dcerou, otcem a synem, mezi matkou a synem, matkou a dcerou), kdežto jiná spojení fungují neefektivně.

Obrázek 3: Schizmatická koalice

1.8 Nevhodné styly výchovy

Níže uvádíme nevhodné styly výchovy. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

- *Výchova rozmazlující* – rodiče své dítě zbožňují, lásku mu dávají najevo přemírou svých citů, často se dítěti podřizují, nechtějí, aby se osamostatnilo, ztrácí u svých dětí autoritu.

¹⁵ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 35. ISBN 80-7178-559-8.

- *Výchova perfekcionista* – rodiče mají na dítě přemrštěné nároky a požadavky, mnohdy není v silách dítěte, aby je vzhledem ke svému věku a vyspělosti zvládlo, chtějí, aby jejich dítě bylo vždy perfektní, od toho se odvíjí již sám název, děti bývají soustavně přetěžovány, rodiče jim tak staví překážky pro zdravé utváření jejich osobnosti.
- *Výchova hyperprotektivní* – rodiče mají o své dítě přehnané obavy, aby si neublížilo, až moc ho ochraňují, tím mu brání v různých - v jejich očích nebezpečných - činnostech, dětské iniciativě, následkem mnohdy bývá pomalejší rozvoj schopností a dovedností důležitých pro životní situace.
- *Výchova zavrhuje* – dochází k ní tam, kde dítě u svých rodičů vyvolává představu neúspěchu, rodiče dávají směrem k dítěti až příliš často najevo odmítání a nesouhlas, měli by se však tohoto vyvarovat a spíše se snažit o rozvoj schopností dítěte.
- *Výchova nedůsledná* – nebo také nevyvážená, je zde určitá výchovná nedůslednost ve výchovných postupech, jednou rodič dítěti danou činnost zakáže, podruhé ji povolí, dítě tak nemá jasno v tom, co se může a co naopak nesmí, může také nastat situace v rodině a to taková, že jeden z rodičů je ten přísný a druhý shovívavý, názory na výchovu se u nich liší, nemají jednotný systém, ve výchově se objevují protiklady.
- *Výchova zanedbávající* – rodiče o své děti nedbají, spíše se věnují svým aktivitám, nezajímá se o to, jak děti tráví svůj volný čas, jejich školní prospěch jim je lhostejný.

2. Rodina

2.1 Pojem rodina

„Rodina představuje významné sociální a výchovné prostředí pro vývoj a rozvoj dítěte, ale podílí se na uspokojování potřeb všech svých členů – dospělých i dětí.“¹⁶

Lidské dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování, o to více je schopno adaptovat se na podmínky, v nichž po narození žije, a učit se všemu, co pro svůj život potřebuje. Pro dítě je nejdůležitější jeho rodina, ve které od narození vyrůstá. Rodina je základ státu, říká se. Ze sociologického hlediska rodina patří do malých skupin. Můžeme říci, že je to vlastně taková první skupina, jíž se člověk stává členem. Většině z nás se při vyřknutí slova „rodina“ vybaví dva základní členové. Otec a matka a pak jedno, dvě a třeba i více dětí. Ovšem tak to také být nemusí. Rodina může být i takzvaně neúplná, kde jsou děti vychovávány například jen matkou anebo naopak otcem. Nemusí to ale nutně znamenat, že členové takovéto rodiny nežijí plnohodnotným životem a že nejsou šťastni. Opak může být pravdou. I tato sociální skupina – rodina, má společný domov, členové žijí pod jednou střechou. Domov má pro nás velký význam, domov je část světa, která je nám nejbližší, kde se cítíme bezpečně.

„Ze sociologického hlediska je rodina malá skupina, která vykazuje tzv. primární znaky, jako jsou kontakt tváří v tvář, vztahy vzájemné důvěry a intimity, ve kterých se člověk angažuje celou svou osobností, a díky tomu je její existence stabilní a dlouhodobá, přestože členství v ní může být dobrovolné.“¹⁷ Pokud rodina funguje tak, jak má, je to považováno za ideální stav. Rodina je taková instituce, která má

¹⁶ MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. s. 204. ISBN 80-7178-799-X.

¹⁷ DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: NAKLADATELSTVÍ OLOMOUC, 1999. s. 30. ISBN 80-7182-076-8.

pro vývoj a život člověka ve společnosti nenahraditelný význam. Je nejdůležitější sociální skupinou, ve které člověk žije. Zde také vlastně dochází k uspokojování fyzických, psychických i sociálních potřeb člověka. Zároveň je zde také jedinci poskytnuto zázemí, které je zapotřebí ke společenské seberealizaci. Můžeme zde nalézt takové vzorce chování, které člověk nemůže nabýt nikde jinde, než právě ve své rodině. Dá se říci, že rodina formuje člověka v průběhu jeho vývoje a je taktéž důležitým nositelem jeho budoucích společenských rolí.

V rodině vlastně neustále probíhají interakce, které, dá se říci, utvářejí celkovou atmosféru rodiny. *„Rodinné interakce jsou systémově založené, dynamické způsoby komunikace členů rodiny a to, jak se k sobě navzájem členové rodiny vztahují. Interakce mezi členy rodiny je nejvýraznějším faktorem, který ovlivňuje psychologické „well-being v rodině.“*¹⁸

Vícegenerační rodina

Dříve existovala takzvaná velká, *vícegenerační rodina*, která se vyznačovala tím, že na jednom místě spolu žili rodiče dítěte, dítě jako takové, jeho prarodiče a mnohdy i další příbuzenstvo. Rodina tak byla opravdu velmi rozrostlá. Bylo tomu tak ještě v první polovině 20. století. Je nutno podotknout, že s takovouto rodinou se i v dnešní době můžeme na některých místech naší země setkat.

Velká tradiční rodina plní tyto následující funkce:

- zajištění reprodukce, péče a výchova dítěte
- společná práce rodiny především v zemědělství
- pomoc a podpora dospělým i dětem v každodenním životě
- kontrola nad jednáním jednotlivých členů rodiny se svým okolím
- zajišťování citových potřeb

¹⁸ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 44. ISBN 80-7178-559-8.

Ve velké rodině se mohou objevit jisté nepříznivé vlivy jako například nedostatek soukromí, či zásahy jedné generace do života té druhé, což může nezřídka způsobovat konfliktní situace.

Malá rodina

Velkými změnami pak rodina prošla ve 20. století. Dostáváme se zde k takzvané *malé rodině*, která se vyznačuje především tím, že zde již nežije tolik členů ve společné domácnosti, jako tomu bylo u rodiny vícegenerační. Zde žijí pouze rodiče se svými dětmi. To nese řadu výhod a příznivých vlivů, víme ale, že vše není jen černé nebo bílé, proto i zde můžeme nalézt některá negativa. U rodičů s malými dětmi to může znamenat například problémy s hlídáním, když je třeba si něco zařídit. Musíme zmínit, že rodina zde již nepředstavuje patriarchát, neboli formu společenské struktury charakteristickou vedoucí úlohou muže, ale rodina se stává místem, kde hlavní roli hraje rovnoprávnost, žena má stejná práva jako muž a vše je o domluvě mezi dvěma partnery. Je zde také jedna markantní změna, ke které v posledním století došlo. *„Změnil se kvantitativní přístup k plození potomstva na kvalitativní – ne hodně dětí s malou péčí, ale málo dětí s maximálně možnou péčí.“*¹⁹

Dnes rodiče dětem dopřávají různé zájmové aktivity a hračky, které dříve nebyly. Technika se neustále vyvíjí a takové věci, jakými je dnes například počítač a mobilní telefon, jsou pro současné děti naprostou samozřejmostí a velmi obstojně s nimi také umí zacházet. Dříve nebyly takové technické vymoženosti, rodina společně trávila více času. Dnešní děti vyrůstají jinak a toto také musí být ve výchově respektováno.

¹⁹ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: Definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. s. 20. ISBN 80-247-0814-0.

2.2 Současná rodinná situace

V první polovině 20. století tedy první místo zaujímala rodina vícegenerační, na rodinu jako jednotku byly vyvíjeny jisté tlaky, a to jak zvenčí, tak i zevnitř této rodiny, například prarodiči dětí a dalšími osobami této velké domácnosti. I v případě, že rodina nefungovala tak, jak by měla a byly zde patřičné jisté, a to mnohdy až neřešitelné problémy, tradovalo se, že rodina má být soudržná a za nic na světě by se neměla rozpadnout. Výsledkem tak často bylo, že rodina působila navenek velmi spořádaně a vyrovnaně, ovšem skutečnost ukázala, že jednotliví členové této domácnosti nebyli šťastni, nebyly uspokojeny jejich touhy a přání.

V současné době kolem sebe z různých stran, především pak ze strany médií, mnohdy slyšíme, že současná doba není pro zakládání manželství a následně pak i výchovu dětí příznivá, že to již zkrátka a dobře není to, co zde bývalo dříve. Ale je nutné položit si otázku, jestli také to, co zde bylo, se dalo opravdu považovat za ideální. Jak již autorka zmínila, žilo zde hodně snad spořádaných rodin, ovšem dříve v sobě většina lidí problémy spíše dusila, než aby dopustila takzvaný rozpad manželství. Rozvodové řízení bylo událostí spíše výjimečnou, na svobodné matky se téměř ukazovalo prstem. Jen málokdo si tenkrát dokázal říci: „Tak a dost, je na čase začít žít lépe.“

Dnešní doba je jiná. U nás v České republice je situace taková, že je rozvedeno téměř každé druhé manželství. Ideální to samozřejmě není, ale je z toho patrné, že lidé začali řešit problémy ve svých vztazích, i když často až příliš razantně. PhDr. Petr Šmolka vidí danou situaci následovně: *„Pokud bychom uvažovali pouze v termínech tzv. statistické normy, pak je rozvod dnes již skutečně téměř normou, a tedy je „normální“. Pokud však přijmeme, že ona statistická norma není jediná možná, že existují i normy etické, pak budeme mít problém řadu rozvodů za normální považovat. Rozvod by měl být až tím krajním řešením ve chvíli, kdy vše ostatní selhalo. Pro mnohé je však, bohužel, naopak první volbou. Psychicky zdravý jedinec se časem s rozvodem*

vyrovná, stejně jako se časem vyrovná třeba s amputací paže nebo s oslepnutím.“²⁰

Dvojice dříve se milujících lidí dnes může být rozvedena během několika minut. Lidé se naučili, že než danou situaci ve vztahu zdlouhavě řešit, raději vztah ukončí rozvodem manželství, přestože by se problémy daly řešit za pomoci psychologa či jiného rodinného poradce. Je na místě proto upozornit na skutečnost, že problémy se přece dají často řešit až vyřešit. Chce to jen mít čas a ochotu vyslechnout toho druhého, umět se o daném problému, který se zde vyskytl, pobavit, zkrátka komunikovat spolu. Vždyť právě komunikace neboli výměna informací mezi lidmi, je to, co dělá vztah vztahem. Správně a často spolu komunikovat je pro každý vztah nesmírně důležité. Dá se tak předejít mnoha později neřešitelným situacím. A o tom je vztah a také výchova. Proč podle pana PhDr. Petra Šmolky lidé nejsou ochotni na vztazích dále pracovat? *„V mnoha oblastech jsme si osvojili filosofii „cesty nejmenšího odporu“. Volíme řešení rychlá a zdánlivě snadná. Což se netýká pouze institutu manželství. Patřím ke generaci, která pamatuje, že dřevé hrnce se drátovaly a letovaly, součástky přístrojů se opravovaly. Dnes se pouze vyměňují za nové. Analogicky se často chováme i k „porouchanému“ manželství.“²¹* Pokud z narušeného vztahu a výměn názorů mezi rodiči opravdu k rozvodu manželství dojde, je tato situace velmi zátěžová pro jejich děti. *„Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu rodičů vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ke vzniku různých psychopatologických obrazů, ale také, zvláště u chlapců, k antisociálnímu chování.“²²* V očích dětí

²⁰ ŠMOLKA, P. *Národní týden manželství* [online]. c2010, poslední revize 1. 7. 2010. Dostupné z: <<http://www.tydenmanzelstvi.cz/156-phdr-eva-labusova-rozhovor-s-petrem-smolkou.html>>

²¹ Tamtéž

²² MATĚJČEK Z.; DYTRYCH Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. s. 138. ISBN 80-85824-06-X.

dochází k rozpadu pro ně značně potřebného prostředí, ve kterém jsou jejich „máma“ a „táta“. Šok a zoufalství dětí se pak dále promítá do jejich dalších životních situací. Dítě často hůře prospívá ve škole, ubližuje svým spolužákům či se naopak může stát obětí šikany. Někdy tomu ale paradoxně může být přesně naopak, kdy dítě navenek nedává na sobě nic znát a vypadá vcelku vyrovnaně. *„V každém případě ovšem děti těžce prožívají tu skutečnost, že se „jeho“ lidé, které ono má rádo a které k němu mají láskyplný vztah, nemají rádi navzájem.“*²³

2.3 Rodina, její funkce, znaky a fungování

Funkce rodiny

- biologická
- výchovná
- ekonomická
- sociální
- psychologická

Rodina je místo, kde dítě od svého narození vyrůstá. To ona uspokojuje jeho potřeby. Bez této péče by dítě nemohlo žít. Rodina může mít na dítě vliv příznivý, může tomu ale být i naopak.

„Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model – model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami a tresty podporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování dítěte. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině,

²³ MATĚJČEK Z.; DYTRYCH Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. s. 140. ISBN 80-85824-06-X.

k jeho výchově. Různé rodiny přitom vybírají z makroprostředí různé momenty – různé modely, formy způsobu života, hodnotové orientace, názory.“²⁴

Člověk si musí uvědomit, že každá konkrétní rodina má na daného jedince velký vliv. Tento vliv však zdaleka neplatí jen pro období dětství a mládí. To, co se dítě v raném, předškolním a školním věku naučí, to, co u svých rodičů vidí, pak dále aplikuje také na svoji rodinu v dospělosti. Používá podobné vzorce chování, jaké viděl dříve u svých rodičů.

Znaky rodiny

Věk

Trend dnešní doby stále více posouvá věkovou hranici pro těhotenství. Lidé se chtějí vzdělávat, cestovat, budovat kariéru, a početí potomka odkládají na pozdější věk. Často také bývá důvodem skutečnost, kdy má žena problém najít vhodného partnera. A to rozhodně není problém nepodstatný.

Průměrný věk českých rodiček trvale roste, lékaři to ale vítají. Dnešní maminky jsou totiž psychicky zralejší. Podle gynekologů je z biologického hlediska optimálním věkem pro těhotenství období mezi 22. až 24. rokem. Z hlediska psychiky je pro zahájení mateřství optimální věk od 26 do 30 let. Dnes je průměrný věk matky při narození 1. dítěte podle Českého statistického úřadu 27, 6 roku, tedy o pět let více než v roce 1993. Tento stav se shoduje s celosvětovým vývojem, i když stárnutí rodiček západní Evropa zažila zejména v 60. letech.

²⁴ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. s. 265. ISBN 80-7066-534-3.

Ještě v tehdejší Československu rodilo mnoho velmi mladých žen. Díky rozvoji antikoncepce a změně životního stylu se nyní lidé rozhodují pro dítě později. Dnes je běžné, když ženy mají první dítě po 30. roce. Přibývá i žen, které mají třetí či další dítě ve věku nad 40 let.

Dětem starších maminek sice hrozí větší riziko genetických vad, ovšem dnes zde jsou takové vymoženosti medicíny, o kterých se nám ještě před pár lety ani nesnilo.

Také předseda České gynekologické a porodnické společnosti, MUDr. Vladimír Dvořák, považuje posun věku, v němž se ženy rozhodnou pro dítě, za dobrý jev.

*„Pokud se žena o sebe stará a žije zdravě, může být biologicky mladší, než by odpovídalo jejímu věku.“*²⁵ Alarmující by však podle něj bylo, kdyby se průměrný věk rodiček zvýšil nad 35 let.

Nejde zde ale jen o to, že vyšší věk přináší i vyšší riziko genetických vad. Mnohdy starší matky o své děti projevují přehnané obavy, mohou je omezovat v zájmových činnostech nebo také ve styku s jejich vrstevníky. Může zde také panovat celkové nepochopení pro jejich aktivity, mnoholetý věkový rozdíl mezi nimi může zapříčinit nedostatek pochopení v nejrůznějších činnostech.

U rodiček naopak velmi mladých je zde jistá nezralost pro roli rodiče, o dítě se pak často starají i jeho prarodiče. Ať už je věk matky daleko vyšší nebo naopak nižší, než je průměr, většina matek se s novou životní rolí sehraje velmi dobře a o své narozené dítě s láskou pečuje.

²⁵ DVOŘÁK, J. *Zdravotnické noviny* [online]. c2004, poslední revize 26. 3. 2004. Dostupné z: <<http://www.zdn.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/roste-prumerny-vek-rodicek-lekarum-se-tento-trend-libi-160071?category=profesni-aktuality>>

Dále je rodinná výchova také ovlivněna pedagogickou a zdravotnickou osvětou.

Působení prostředí na rodinu a dítě

Co se týče prostředí, které působí na rodinu a dítě, měli bychom se naučit rozlišovat následující tři termíny, jakými jsou:

- Mikroprostředí (název vznikl z řeckého slova mikros = malý)
- Mezoprostředí (z řeckého slova mezos = střední)
- Makroprostředí (z řeckého slova makros = velký)

Mikroprostředím rozumíme to nejbližší okolí dítěte, to znamená jeho rodinu nebo také školní třídu, kterou dítě pravidelně navštěvuje.

Mezoprostředím pak rozumíme především obec, ve které dítě vyrůstá, okolí, kde se dítě pohybuje, a vůbec můžeme říci region, který má jisté podmínky, jako ekonomické, přírodní a kulturní.

Za makroprostředí jsou považovány hlavně podmínky dané doby a země.

Sociokulturní úroveň rodiny

Velkou roli ve výchově hraje bezpodmínečně *sociokulturní úroveň rodiny*, která je vyjádřena *vzděláním*, jehož rodiče dosáhli. Můžeme říci, že čím vyšší vzdělání rodiče mají, tím samozřejmě lépe, vzdělání je totiž velmi důležitým činitelem. Je dokázáno, že při vyšším vzdělání rodičů dosahují děti lepších výsledků v testech inteligence, jejich volnočasové aktivity jsou více rozvinuté a mohou se také chlubit lepším prospěchem ve škole. Pokud má alespoň jeden z rodičů dokončené střední vzdělání, pak se dítě vyvíjí jak po stránce intelektové, tak, co se týče svých zájmů, velmi přijatelně. Takové prostředí, ve kterém má dítě spoustu podnětů pro svůj rozvoj a je tak

bohaté na stimulaci, nazýváme prostředím *podnětným*. Takové prostředí by mělo být bezpečné, ale i živé, musí mít jasná pravidla i svobodu. Pro rozvoj dítěte je důležitý rozmanitý materiál a hračky, ovšem také samotná podpora rodičů a jejich rady, co a jak zhotovit, jak konkrétní věc vytvořit atd. Velmi záleží na tom, jak aktivně se rodiče svým dětem věnují. Není nad společné trávení času v podobě výletů, výstav, návštěv divadel a kin, společných sportovních zážitků apod. Toto vše děti velmi rozvíjí, takové prostředí jim umožňuje vyvážený vývoj.

Naopak nepříznivé podmínky pro osobnostní rozvoj dítěte jsou v rodinách, kde rodiče dosáhli pouze základního vzdělání. Takovému prostředí říkáme *nepodnětné*. V rodinách s nepodnětným prostředím se rodiče nesnaží děti žádným způsobem rozvíjet, většinou se aktivně téměř o nic nezajímají, preferují spíše pasivní odpočinek. Již samotná komunikace s dítětem je na slabé úrovni, slovník v rodině je poměrně chudý, dětská řeč spolu s intelektem se vyvíjí nevalně.

Rodinné fungování

Rodinné fungování je různými autory také odlišně popisováno. My si zde uvedeme čtyři důležité oblasti rodinného fungování, které byly popsány S. R. Sauberem a jeho kolegy (1993). (Sobotková, 2001)

- *Osobní fungování* – členové rodiny by měli být spokojeni se svou rolí a pozicí v rodině.
- *Partnerské fungování* – u partnerů by mělo docházet k vzájemnému souladu, měli by se doplňovat a taktéž by měli být spokojeni se svým sexuálním životem.
- *Rodičovské fungování* – činnost a péče o děti by měla rodiče obohacovat, měli by zodpovědně nést svou rodičovskou roli, být za výchovu svých dětí zodpovědní.

- *Socioekonomické fungování* – sociální začlenění, ekonomické zajištění rodiny (mít dobré zaměstnání, nebýt zadlužen.).

2.4 Sociální rovnost mezi rodiči a dětmi

Demokracií rozumíme takovou formu vlády, ve které jsou zdrojem moci lidé. Každý člověk by se měl chovat především zodpovědně. A abychom v naší společnosti měli dospělé lidi, kteří zodpovědní jsou, měli bychom doma vychovávat již naše děti k zodpovědnosti, aby si také toto dokázaly udržet a odnést s sebou do dospělého, samostatného života.

„Demokratické metody výchovy dětí jsou založeny na principech rovnosti a vzájemného respektu. Musíme si ovšem dát pozor, abychom nekladli rovnítko mezi pojmy rovný a stejný. Je zcela zřejmé, že rodiče a děti nejsou stejní. Dospělí jsou kromě fyzických rozdílů zpravidla zkušenější, mají hlubší vědomosti a také určitou právní a ekonomickou zodpovědnost, kterou děti nemají. „Rovností“ tedy chápeme, že děti se rovnají dospělým ve smyslu lidské ceny a důstojnosti. V demokracii má každý právo na respekt a sebeurčení v mezích, které jsou dány společností.“²⁶

Můžeme říci, že demokracie vlastně umožňuje volbu. Rodiče dávají tedy dětem možnost výběru, záleží na nich, jak se v dané situaci rozhodnou a poté si také nesou důsledky svého předchozího rozhodnutí. Tím umožňujeme, aby se rozvíjela takzvaná osobní disciplína dítěte. Rodiče tímto druhem výchovy dítěte vlastně povzbuzují a také mu dávají najevo, že ho mají rádi, že má také právo na respekt, i

²⁶ DINKMEYER, D.; McKAY G. D. *STEP: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha: Portál, 1996. s. 13. ISBN 80-85282-92-5.

když je ještě malé. Rodiče by se při tomto typu výchovy měli naučit chápat své děti, znát jejich emoce a projevy, umět s nimi pracovat. Emoce a projevy chování úzce souvisí s temperamentem vychovávajícího i vychovávaného. Patří mezi významné faktory ovlivňující styl výchovy. Je souhrnem charakteristických rysů osobnosti. Ty se trvale projevují způsobem reagování člověka, jeho prožíváním a jednáním. Důležitá je zde vzrušivost, kterou rozumíme míru odpovědi člověka na různé podněty. Temperament určuje dynamiku celého prožívání a chování osobnosti. Typologie temperamentu je podrobněji popsána v kapitole 1.4.

2.5 Základní prvky budování kladného vztahu v rodině

Pokud jako rodiče chceme být ve výchově našich dětí úspěšní, měli bychom se snažit dodržovat následující prvky:

- *Vzájemný respekt*

Pokud si přejeme, aby naše dítě respektovalo nás, měli bychom také respektovat i my naše dítě. Začít můžeme například tím, že pokud něco vyžadujeme od dětí, mohou to i děti vyžadovat od nás. Například pokud po dětech žádáme, aby vždy klepaly na dveře naší ložnice, měli bychom i my klepat, pokud chceme vstoupit do jejich dětského pokoje, jejich teritoria.

- *Společná zábava*

Je tolik důležité, aby rodina za celý den strávila alespoň chvíli pohromadě. Pro děti moc znamená, když se jim jako rodiče věnujeme, když jim ukážeme, že čas, který s nimi trávíme, ať už hrou nebo jinou společnou zábavou, pro nás není promarněný. Nemusí to být na dlouho, vždyť ona složka, kterou hodnotíme, není kvantita, nýbrž kvalita. V dnešní uspěchané době je mnohdy těžké najít si volnou chvíli během dne, kdy se budeme věnovat pouze a jen našim dětem. Vždyť naše zaměstnání, péče o domácnost a vůbec obstarání všeho

potřebného pro naše nejbližší, nám někdy připadá jako věčný koloběh, ve kterém je docela těžké se na chvíli zastavit a cítíme se unaveni. Není proto na škodu si některé věci dopředu naplánovat. Může to být třeba o víkendu, kdy máme trochu volněji. Co si takhle všichni dohromady sednout a zahájit takzvanou rodinnou schůzku, na které všichni společně naplánují, jak trávit čas s dětmi během všedních dnů. *Rodinná schůzka* je vlastně pravidelné setkání všech členů rodiny a je právě optimální příležitostí pro plánování společné zábavy.

Rodinná schůzka poskytuje příležitost:

- vyslechnout každého člena domácnosti
- navzájem se povzbudit
- rozdělit rovnoměrně domácí práce mezi členy rodiny
- vyřešit aktuální problémy v rodině
- naplánovat vhodnou společnou zábavu nebo odpočinek
- vypovídat se z vlastních pocitů

- *Povzbuzení*

Povzbuzovat naše děti je velice důležité. Získávají tak chuť a motivaci do dalších činností. Čím více děti povzbuzujeme, tím více se ony samy budou cítit schopnými. Spíš než na jejich chyby a nedostatky bychom měli poukazovat na jejich úspěchy a schopnosti.

- *Sdělování lásky*

Sdělovat lásku našim dětem zkrátka musíme. Tedy pokud chceme, aby se cítilo bezpečně, že je někým milované a má se o koho opřít. Sdělování lásky může probíhat několika způsoby. Svě dítě můžete obejmout, pohladit, políbit, povískat ve vlasech nebo mu prostě říci: „Mám tě rád/a.“ Jelikož jsou naše děti velmi vnímavé, ony dobře vycítí, jak je máte rádi, z vašeho celkového přístupu k nim samým.

„Jedině při naplněné citové nádrži můžeme od dítěte očekávat, že dokáže využít všechny své možnosti.“²⁷

2.6 Sociální patologie v prostředí rodiny

Sociální patologie v rodině a problémy s ní spojené by se neměly jen tak přecházet. Čím dříve se začnou řešit, tím větší šanci má dítě vyrůstající v takové rodině na svůj kvalitnější vývoj. Každé dítě by mělo dostat šanci vyrůst v milujícím prostředí a mělo by mít takové zázemí, které mu umožní plnohodnotný rozvoj jeho osobnosti a připraví ho na vstup do samostatného života dospělého člověka.

„V některých případech se však rodina může stát sama o sobě zátěží. Může se tak stát i zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů a následných sociálně patologických jevů. Může dojít k vážnému narušení psychosociálního vývoje a fungování všech jejích členů, zejména ale dětí.“²⁸

Jevů, které mohou negativně působit, je několik.

Jedná se o:

- problém dysfunkce až afunkce rodiny, zejména ve spojení s psychickou deprivací
- problém anomálních osobností rodičů, kdy rodiče nemohou, neumí anebo z různých důvodů nechtějí o děti pečovat tak, jak by správně měli, zde se rodiče sami dopouštějí asociálního a antisociálního chování

²⁷ CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat, 1992. s. 31. ISBN 80-85495-11-2.

²⁸ FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

- problém úplnosti rodiny, náhradních rodičů, náhradní až ústavní výchovy
- problematiku týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, jednáme zde o syndromu nazývaném CAN (neboli z anglického jazyka Child Abuse and Neglect)

Výše uvedené jednotlivé problémy můžeme celkově označit jako poruchy rodičovské role. Je celá řada faktorů, které souvisejí s neschopností zvládat roli rodiče.

Máme zde několik skupin:

- Rodiče, kteří se o dítě nemohou starat

Je tomu tak například z důvodu přírodních katastrof, války, chudoby v dané oblasti, úmrtí v rodině.

- Rodiče, kteří se o své dítě starat neumí anebo nedovedou

Jedná se například o případy, kdy rodiče nedokážou uspokojit základní potřeby dítěte kvůli vlastní nezralosti, dítě je handicapované, děti při rozvodovém řízení, kdy rodiče dítě používají jako nástroj, na němž si vylévají svoji zlost vůči druhému rodiči.

- Rodiče, kteří se o dítě starat nechtějí

Neplní tak své rodičovské povinnosti, není zde dětem poskytována potřebná péče, dítě je zanedbáváno. Poslední skupinu pak tvoří rodiče, kteří péči o děti naopak přehánějí. Dítěti se dostává nadměrné pozornosti, zkrátka více, než je potřeba a do budoucna tak dítě není vybaveno vlastnostmi, aby se o sebe bylo schopno postarat samo.

Dysfunkční a afunkční rodina

Pokud některá z těchto funkcí nefunguje tak, jak by měla, mohou zde vznikat nebo se rozvíjet právě sociálně patologické jevy. Poté tedy hovoříme o takzvané afunkční nebo dysfunkční rodině.

Prof. MUDr. Jiří Dunovský DrSc., který je autorem mnoha odborných prací týkajících se dětí a jejich práv, výchovy v rodině, zneužívání dětí atd., popsal čtyři typy rodin:

- Funkční rodina (v běžné populaci jich je až 85 %), je zde zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch.
- Problémová rodina (zde je výskyt poruch některých funkcí, rodinný systém a vývoj dítěte není vážně ohrožen, rodina je schopna problémy řešit, tyto rodiny bývají sledovány orgánem sociálně právní ochrany dětí, bývá jich v populaci kolem 12 %).
- Dysfunkční rodina (jsou zde přítomny vážné poruchy funkcí rodiny - ohrožují nebo poškozují rodinu celkově, především pak vývoj dítěte. Těchto rodin je v populaci kolem 2 %).
- Afunkční rodina (v tomto případě rodina neplní svůj úkol a dítěti škodí, někdy ho až ohrožuje. Děti z těchto rodin bývají umísťovány do náhradních rodin. Výskyt takových rodin je 0, 5 %).

Děti z dysfunkčních rodin se často potýkají se stavy úzkosti a pocity psychické deprivace. Jejich citové potřeby nejsou uspokojovány tak, jak by měly být. Rodiče se dětem příliš nevěnují, a proto mnohdy ani nevědí, jak jejich dítě nakládá se svým volným časem. Děti poté doma bývají tělesně trestány, když jejich rodiče zjistí, co a kde prováděly. Pokud následně přijde na řešení obtížných situací v životě, tyto děti selhávají a řešením se pak pro ně mohou stát drogy, někdy dokonce i závažnější sociálně patologické formy chování.

Rodina zůstává nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje psychosociální vývoj člověka. Zdrojem pocitu bezpečí v rodině je hlavně matka. Funkční rodina je základem pro vnitřní jistotu a vyrovnanost, dále pak schopnost udržovat pozitivní vztah ke světu i sobě samému a také schopnost navazovat a udržovat trvalé a spolehlivé vztahy s okolím. Formování osobnosti je odrazem kvality rodiny. Pokud dítěti

chybí výchovná péče a vzory, mluvíme o výchovné zanedbanosti dětí, což se týká dětí zejména primitivních rodičů s nízkou kulturní úrovní. Výjimkou ale nejsou ani děti rodičů s vysokou socioekonomickou úrovní, kdy rodiče nemají na děti čas a upřednostňují tak jiné své zájmy.

„Skryté nebo zjevné poruchy rodinné atmosféry mohou nesprávně ovlivnit a nasměrovat vývoj osobnosti. Když se jedinci nedostávají potřebné a pobízející vlivy, může být narušena jeho emocionalita. Zpevňují se pouze některé, většinou nepříznivé vzorce chování. Rodina, jejíž vztahová atmosféra je nedostatečná, pak místo aby dítě připoutala, vyžene je do jiných společenství, například do part překračujících často společenské normy a zákony.“²⁹

²⁹ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

3. Dítě jako objekt výchovy

„Dítě je nevyčerpatelným zdrojem podnětů pro rodiče, je otevřenou budoucností, v interakci s dítětem rodič získává zkušenosti specificky lidské.“³⁰

3.1 Období dětství

3.1.1 Prenatální období

Lidský plod se v prenatálním období vyvíjí devět kalendářních měsíců. Utvářejí se zde veškeré předpoklady pro jeho další samostatný život. Prenatální období dělíme na tři fáze:

- *Fázi oplození* – blastemové období, představuje samotný začátek těhotenství ženy, trvá do jejího třetího týdne od početí.
- *Embryonální období* – v této fázi se vyvíjejí všechny základy pro důležité orgány, trvá do konce prvního trimestru těhotenství, neboli do 12. týdne.
- *Fetální období* – v této fázi se dokončuje vývoj orgánů a to je také začátkem jejich fungování, trvá od počátku druhého trimestru do narození plodu.

V pátém měsíci váží plod zhruba půl kilogramu a měří téměř polovinu své porodní délky. V této době matky již výrazně cítí jeho pohyby nebo také můžeme říci kopání, v jehož síle se do jisté míry skrývá i následný temperament dítěte. *„Od této chvíle bude matka vědomě prožívat své „soužití“ s dítětem, které bude mít pro ni už nepochybnou reálnou existenci i určitou osobitost. Říkáme, že matčin vztah k plodu se individualizuje.“³¹*

³⁰ MERTIN, V.; GILLERNOVÁ I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. s. 204. ISBN 80-7178-799-X.

³¹ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*.

Plod je schopný nejjednodušších forem učení. Vyživuje ho placenta (plodové lůžko). Velmi důležité pro rozvoj plodu je spojení s organismem matky. „*Interakce matky a plodu začíná již v prenatální fázi. Mezi matkou a dítětem se v této době vytvoří určitý komunikační systém, v něm je podíl matky bohatší a diferencovanější. Ale i dítě je v této komunikaci aktivním účastníkem. Reaguje na různé podmínky specifickým způsobem, a tím podává informaci o svých pocitech, resp. potřebách.*“³²

Interakce matky a plodu probíhá třemi způsoby:

- *Fyziologickým způsobem komunikace* – ten je zprostředkován krví, která prochází placentou.
- *Smyslovou komunikací* – například hlasem matky, která mluví ke svému nenarozenému dítěti, může ho již oslovovat jménem nebo mu dokonce zpívat.
- *Emočním a racionálním postojem matky k plodu* – matka se na plod soustředí, prožívá tu skutečnost, že plod uvnitř roste, vyvíjí se.

Můžeme říci, že vazba, která se vytvořila během těhotenství matky se svým dítětem vyrůstajícím v děloze, pak pokračuje dále po jeho narození.

3.1.2 Novorozenecké období

Toto období začíná porodem dítěte a trvá přibližně do jeho ukončeného prvního měsíce, který pro plod znamená dobu *adaptace*, kdy se přizpůsobuje novým podmínkám na tomto světě (změna teploty

Praha: Portál, 1996. s. 14. ISBN 80-7178-085-5.

³² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*.
Praha: Portál, 2000. s. 37. ISBN 80-7178-308-0.

okolí, změny v oběhovém systému s okysličováním krve v plicích, nutnost dýchání). Lidský plod je považován za donošený od 38. týdne těhotenství. Porod je pro matku i dítě nesmírně důležitou životní událostí. Po něm se oběma od základu mění jejich dosavadní život. Novorozenec je vybaven řadou vrozených *reflexů*, saje, polyká, rozezná tmu a světlo, zívá, mrká, kýchá. Reflexem rozumíme bezděčnou odezvu organismu na vnější podnět zprostředkovanou nervovým systémem. Jak se novorozenec bude rozvíjet, závisí na poskytovaných podnětech.

3.1.3 Kojenecký věk

Kojenecké období trvá od 1. měsíce do 1. narozenin dítěte. V tomto období dítěte dochází ve všech oblastech k největším změnám v jeho vývoji. Dítě v prvním roce svého života získává celou řadu zkušeností, rodiče by své dítě měli podporovat v jeho objevování světa a zároveň by také měli respektovat jeho momentální možnosti.

Receptivní fáze – takto toto období v roce 1963 nazval Erik Erikson z toho důvodu, že kojeneček je přizpůsoben tak, aby mohl přijímat různé podněty ze svého okolí. Důležitou roli zde hrají biologické potřeby dítěte, jako teplo, jídlo a tělesná pohoda. Podle Sigmunda Freuda je orální varianta nejdůležitější oblastí receptivní fáze. Dítě vše zkoumá svými ústy, nezapomene nic ochutnat. Zrakové vnímání se stává tím nejdůležitějším pro rozvoj poznávacích procesů a prochází velkým vývojem. Zraková ostrost se rychle vyvíjí, díky barvocitu děti rozeznávají základní barvy již mezi druhým a třetím měsícem, ke konci osmého týdne je už dítě schopné sledovat pohybující se předmět, po půl roce života dokáže vnímat prostor. Co se týče *motorických dovedností*, za významné mezníky považujeme:

- *Ovládnutí hlavičky* – zhruba ve druhém měsíci života dítěte, říkáme, že „pase hříbátka“.
- *Úchop a manipulace s objekty* – ve čtyřech měsících je dítě schopno vzít si předmět do ruky.

- *Sezení* – kolem sedmého měsíce dítě dovede samo sedět a má tak větší přehled o věcech kolem něj.
- *Počátky samostatné lokomoce* – kolem osmého měsíce dítě začíná lézt, později kolem blížícího se prvního roku života i chodit.

Důležitá je také zmínka o koordinaci očí a rukou. Po devátém měsíci přichází na scénu „*klíčkový úchop*“, což znamená, že dítě mezi svůj palec a ukazováček již dovede uchopit drobný předmět. Co se řečového vývoje týče, od čtvrtého měsíce života začíná dítě vydávat určité zvuky, *broukání*. Později se tento termín mění na dětské *žvatlání*, kdy dítě opakuje slabiky. V sedmém měsíci dítě umí „odpovědět“, když slyší své vlastní jméno. Kolem osmého měsíce je dítě schopno rozumět řeči, později pak umí vyslovit první slůvka s určitým, ještě však spíše nepřesným významem. Dítě v tomto věku je také poměrně ostražité k lidem, které nezná. O něco později, kolem devátého měsíce věku, se objevuje „*separační úzkost*“, což je nelibá reakce dítěte při odloučení od matky a vlastně dokazuje, že si dítě k matce vytvořilo vztah. „*Základním úkolem kojeneckého věku je získání důvěry ve vztahu ke světu.*“³³ První rok je důležitým mezníkem – je to start do dalšího života. Měli bychom mít na mysli, že není žádoucí děti mezi sebou porovnávat. Každé dítě je individualita. MUDr. Petr Karger říká: „*Na dítě se musíme dívat vždy v širokém komplexu.*“³⁴

3.1.4 Batolecí věk

Batolecí období začíná od jednoho roku dítěte a trvá do jeho tří let. V tomto období začíná objevovat svět. Podle Eriksona je to období získávání *autonomie* dítěte, které sebou přináší období prvního vzdoru, kdy nám dítě bude chtít ukázat, jakou má vůli, jak už se dokáže poprat

³³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 71. ISBN 80-7178-308-0.

³⁴ BEHINOVÁ M.; KAISEROVÁ K. *Velká kniha o mateřství*. Praha: Mladá Fronta, 2007. s. 246. ISBN 978-80-204-1749-7.

s některými z překážek. Podle J. Piageta (1970) je toto období *fází symbolického* či *předpojmového myšlení*. Kolem 14. měsíce života dítě začíná přecházet na nový způsob myšlení, začíná být schopné pochopit, že obraz v zrcadle, který vidí, je ono samo. Kolem druhého roku života se dítě odnaučuje nosit plenky, samo se pohybuje, samostatně pije z hrníčku a dokáže se najíst. Některé děti si již samy oblékají základní části oblečení. O rok později si potom umí zavázat tkaničky u bot. Dítě již komunikuje pomocí slov, díky tomu je před ním otevřena řada nových možností. Nejprve se začíná ptát: „Co je to?“, poté přichází tázací období „Proč?“. Dítě také začíná vnímat pocity druhých lidí, například, když je někdo smutný, chce ho potěšit. V této době je velmi důležitá komunikace s dospělým. Měli bychom dítěti pozorně naslouchat, dostatečně si s ním povídat, vyprávět mu, snažit se mu celkově porozumět. Dítě se v tomto období osamostatňuje. Začíná si uvědomovat svoji osobnost a že na rodičích není zcela závislé. Jeho hlavním vývojovým úkolem je nyní dokázat se zdravě odpoutat převážně od matky, na které bylo v předešlém kojeneckém období velmi závislé. Teď by se dítě mělo především zařadit do takzvaného prvního společenského okruhu, kterým je jeho rodina.

Aby se tak mohlo stát, musí ale nejdříve dojít k významnému kroku, a to takovému, že dítě a matka již nejsou jak fyzicky, tak ani psychicky spojeni v jedné osobě. Jsou tu najednou dvě individuální osobnosti.

*„Zde jsme na prahu procesu, kterým se vytváří ono vlastní „já“ člověka, které je jakýmsi svorníkem všech jeho duševních dějů – a to v každém okamžiku i v průběhu času mezi minulostí a budoucností. Je tedy spojnicí naší osobní historie i naší předjímané budoucnosti. Jsme na prahu psychologické autonomie každého jednotlivého člověka – autonomie, jež je předpokladem pozdějšího samostatného rozhodování, samostatného života.“*³⁵

³⁵ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. s. 104.

3.1.5 Předškolní věk

„Období předškolního věku je označováno jako věk iniciativy, jehož hlavní potřebou je aktivita.“³⁶ Erikson (1963) Toto období trvá od tří do šesti let. Charakteristický znak tohoto období je, že se dítě osamostatňuje od rodiny, začíná se prosazovat mezi svými vrstevníky. Na konci tohoto období by dítě mělo být sociálně připraveno na nástup do školy, což je důležitým vývojovým mezníkem z hlediska socializace dítěte. Předškolnímu věku se také říká *období fantazie*. Typickým způsobem uvažování u dětí předškolního věku je podle Jeana Piageta (1970) názorné, intuitivní myšlení. V tomto období nám mnoho může prozradit také kresba dítěte, která se neustále vyvíjí. „Předškolní dítě vyjadřuje svůj názor na svět v kresbě, vyprávění nebo ve hře, v nichž se plně projeví typické znaky dětského myšlení i emočního prožívání.“³⁷

„Panáček, který je od počátku jedním z nejčastěji kreslených modelů, prochází velmi zajímavým stadiem vývoje. Panáci – pulci mají jen hlavu s nitkovými přívěsky, které znázorňují nohy, nebo mají kromě hlavy i ruce a nohy, ale chybí jim trup.“³⁸ Jemná i hrubá motorika se v tomto období podstatně zlepšuje, dítě lépe koordinuje své pohyby, je celkově obratnější. Mezi důležité procesy zde patří vnímání. Dítě nepřesně odhaduje vzdálenost při vnímání prostoru. Pojem času se nerozvíjí příliš rychle. V tomto období si také dítě již velmi dobře uvědomuje rozdíly mezi oběma pohlavími. Předškolní dítě ještě nemá svůj vlastní názor a za správné považuje to, co určí dospělí. Piaget (1966) tuto fázi morálního vývoje nazývá jako *heteronomní*.

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 119. ISBN 80-7178-308-0.

³⁷ Tamtéž, s. 109.

³⁸ PIAGET, J.; INHELDEROVÁ B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2000. s. 62. ISBN 80-7178-407-9.

3.2 Osobnost dítěte

„Osobnost je tím, co spočívá za zvláštními jednáními v člověku.“

³⁹ G. W. Allport (1937)

Jak víme, každé období života člověka má svoje specifické znaky. Můžeme tvrdit, že obdobím, které je pro nás v našem životě nejdůležitější a které nás tak nejvíce ovlivňuje, je období dětství. Malé dítě v něm poznává úplně nové věci, které pro něj byly doposud velkou neznámou, každým dnem poznává nové podněty. Zkoumá, prohlíží si, dotýká se, seznamuje se tak postupně se svým okolím, a to v první řadě s tím, které ho obklopuje doma. Podněty, které dítě ovlivňují, přicházejí z jeho okolí a ono si je dále přenáší do svého budoucího života. Osobnost dítěte se vytváří právě díky těmto novým podnětům a činitelům.

Od chvíle, kdy se dítě narodí, prochází různým vývojem. Spoustu hodnot si jedinec buduje v průběhu svého života, některé rysy osobnosti jsou již při narození dány. Osobnost dítěte i jeho vzhled a zdraví ovlivňují geny, které děti dědí po rodičích a ostatních předcích. Geny ovlivňují hodně faktorů, podle kterých dítě roste a utváří se jeho osobnost. Rodiče tedy mohou z velké části ovlivnit osobnost svého dítěte.

U dítěte by se měly vzbuzovat hodnoty, které pro něj budou v budoucím životě přínosem. Rodiče by dětem měli poskytnout takové prostředí pro jejich vývoj a rozvoj, ve kterém bude dostatek lásky a pochopení. Měli by rozvíjet jeho sebedůvěru. Dítě by mělo mít pocit, že je na svém místě potřebné, díky úkolům, které od rodičů přijímá, si rozvíjí pocit vlastní identity. V knize Úvod do psychologie Nakonečný uvádí, že u dítěte nejprve dochází k takzvanému vytvoření *tělového já*. Dlouhou dobu pak trvá, než dojde k vytvoření *sociálního já*. Malé dítě, než místo svého jména začne používat osobní zájmeno, o sobě nejprve

³⁹ NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 244. ISBN 80-200-0993-0.

mluví ve třetí osobě čísla jednotného, a to například „Sabinka chce...“, namísto „Já chci...“ Od vědomí já je však ještě dlouhý proces k vytvoření *jáství*.

Někteří odborníci mají za to, že osobnost je formovatelná jen první tři roky života dítěte. Někteří zase tvrdí, že až do začátku školní docházky. Ať už je to tak nebo tak, osobnostní vlastnosti se již nezmění, a to i jinak přes celoživotní vývoj člověka. Podle Eriksona (1963) je v batolecím věku charakteristickým konfliktem rozpor mezi *potřebou emancipace a pocíty pochybnosti a studu*, které mohou vzniknout jako odezva na nezvládnutí samostatnosti. Aby z dítěte vyrostla zdravá osobnost, měli bychom mu nabídnout a dopřát dostatek pozornosti, empatie, opory, stability a zároveň děti také nepřeceňovat a neočekávat od nich nemožné. V batolecím věku by mělo dítě získat *základní důvěru v sebe a své schopnosti*. Jelikož se v tomto věku nevyvíjejí všechny osobnostní složky stejně, může rychlé fyzické odlučování od matky vyvolat u dítěte tíseň, kterou je třeba odstranit. Dítě cítí, že zašlo až příliš daleko ve svém osamostatňování, proto se stahuje zpět k matce. Potřebuje opět nabýt jistoty, že matka je pro něj stále zde. Podle M. Mahlerové (1975) se tato fáze nazývá *znovusblížovací*, kterou je také možno chápat jako *moratorium batolecího věku*. Děti se v této fázi chtějí nechat opět krmit nebo vozit v kočárku, i když je očividné, že by to zvládly samy.

Dříve bylo rozšiřováno, že osobnost dítěte je více „vytvářena“ na podkladě vrozených dispozic. Od těchto myšlenek již uplynulo mnoho let a dnes se utváří úvaha o důležitosti výchovy, kterou je dítě směřováno k rozvoji osobnosti. V kompletním individuálním vývoji osobnosti od raného dětství až ke stáří je rozhodujícím činitelem individuální zkušenost, a to hlavně sociální, která se utváří danou kulturou prostředí, kde jedinec žije. Na oblast celého psychického vývoje dítěte má vliv rodinná atmosféra a jednotliví členové rodiny, zkrátka výchova v dětství má pro jeho rozvoj osobnosti výjimečný význam.

3.3 Typ temperamentu dítěte

U dětí můžeme také jednoduše určit, jakým typem temperamentu se vyznačuje. Temperament se u dětí projevuje různými změnami chování, kdy by rodiče a v pozdějším věku i pedagogové měli toto chování a jednání dítěte respektovat a tolerovat.

Stejné rodinné prostředí, a tím pádem stejná výchova může mít různý dopad na jednotlivé sourozence. Temperament dítěte je tak jednou z důležitých věcí, na kterou by rodiče vždy měli brát vědomě zřetel. Typologii temperamentu podle Hippokrata nalezneme v kapitole 1.4. Nyní se budeme zabývat kategoriemi, do kterých dle temperamentu můžeme zařadit jednotlivé děti.

- *Bezproblémové dítě*

Dítě, které na nás působí vyrovnaně, zvyká si dobře na změnu denního rytmu. I v případě, kdy je smutné, jeho chování je klidné, nemá problémy vstoupit do prostředí, které nezná, lehce si přivyká na dosud pro něj neznámé tváře. Takové dítě můžeme zařadit do kategorie dětí nenáročných. Výchova takového dítěte je radostná. Tyto děti se zpravidla vyvíjejí dobře i při méně příznivých podmínkách výchovy v rodině.

- *Pomalou se přizpůsobující dítě*

Tyto děti jsou poněkud nedůvěřivé. Těžko si zvykají na nové prostředí, mívají problémy s vyjadřováním, jsou uzavřené do sebe, příliš si nevěří, stydí se a v případě potřeby neumí pohotově požádat o pomoc, izolují se od ostatních, mají tendence se podceňovat, ve škole příliš nevyčníkají. Pokud tyto děti vystavíme nové situaci, ve které neexistuje možnost přítomnosti blízkého člena rodiny, často pak reagují náhkem. Pomalu se přizpůsobující děti se vyvíjejí poměrně příznivě, vychovatelé však musí brát zřetel na jejich tempo. Musí se také snažit pochopit nepřilíšnou ochotu dětí adaptovat se na nové situace, lidi a

věci. Vhodné je v těchto dětech pěstovat zdravé sebevědomí, které se v dětství utváří právě vlivem výchovy. Velmi záleží na způsobu, jakým rodiče dávají dětem najevo, co si o nich myslí. Každé dítě se narodí s potřebou kladného přijetí, má potřebu být ostatními uznáváno a také přijímáno. Pokud dítě vyrůstá v pozitivním prostředí, samo sebe dokáže i kladně vnímat. Pokud je ovšem dítě od malička vystaveno spíše autoritářské výchově, častým výčitkám, výhrůžkám a podobně a celkový postoj je vůči němu spíše negativní, dětské sebevědomí je pak nízké. *„Dítě potřebuje vědět, že mu věříme, a tak si vybuduje i vlastní sebevědomí. Nemůžeme se přitom spoléhat na to, že dítě naši důvěru nějak vycítí. Když dítě provázíme náročnou nebo soutěživou situací, je nutné, abychom vyjádřili důvěru v jeho schopnosti a ujistili ho o své lásce k němu.“*⁴⁰

- *Problematické dítě*

Třetí kategorii tvoří děti, které mají poněkud přehnané reakce, jsou takzvaně živé, těkavé, nesoustředěné, dlouho nevydrží u jedné činnosti, nadměru aktivní. Někdy jsou právě tyto děti chybně označovány za hyperaktivní. Tyto vlastnosti mohou být přirozenou součástí osobnosti, avšak nesmí přejít do problému takových rozměrů, kdy natolik obtěžují dítě a jeho okolí, že se už poté opravdu jedná o nemoc, která bývá diagnostikována jako hyperaktivita, nebo hyperaktivita s poruchou pozornosti, známá pod názvem ADHD (z anglického jazyka „Attention Deficit Hyperactivity Disorders“). Tato porucha se projevuje již od raného dětství, nejvíce však ve školním věku, kdy postihuje 5 - 7 % dětí, a to převážně chlapců. V 50 % přetrvává do dospělosti. My zde však mluvíme o dětech, které jsou nedůtklivé, které příliš nevěří neznámým lidem a prostředí jako takovému. Výchova takového dítěte musí být vyplněna především

⁴⁰ HOSKOVCOVÁ S. *Výchova k psychické odolnosti dítěte*. Praha: Grada, 2009. s. 82. ISBN 978-80-247-2206-1.

trpělivostí a důsledností, jasně vymezenými hranicemi a jejich patřičnou kontrolou.

3.4 Hra jako proces učení

„Dítě se s velkým nadšením a ochotou učí pro radost toho, kdo ho má rád.“⁴¹

Procesem učení, který psychologie detailně zkoumá, nerozumíme učení probíhající ve škole, ale máme zde na mysli učení v širokém slova smyslu. *„Učení je proces, který se ve vývoji projevuje určitou, přetrvávající změnou psychických procesů a vlastností, navozenou účinkem zkušenosti.“⁴²* Člověk se vlastně stále učí po celý svůj život, stále se objevuje něco nového, co bychom chtěli umět, v čem bychom chtěli být dobří, vynikat. Učíme se různými činnostmi, učíme se prací, učíme se také hrou. Hra je činností manipulační. Právě u ní bychom se měli zastavit. Již Jan Amos Komenský poukazoval na fakt, že základy pro správný vývoj jedince se kladou v raném dětství a předškolním věku. Činnosti dítěte mají formu hry do přibližně šesti let věku. Pokud je dítě zdravé, s největší pravděpodobností nevydrží chvíli v klidu, neustále má touhu něco objevovat, zkoumat, neposedí, nemá rádo, když ho někdo v jeho důležité činnosti omezuje. Dítě ještě nemůže vykonávat činnosti jako dospělý člověk, není k tomu fyzicky, psychicky, ani sociálně vyvinuto. Nemůže zatím vytvářet hodnoty jako oni, nemůže vykonávat určitá povolání, může si však na ně hrát. Chvíli může být prodavačkou, lékařkou nebo třeba pilotem. Dá se říci, že částečně se dítě už právě díky hře připravuje na své budoucí činnosti, vybírá si, co ho baví více, co méně. Vždyť každý z nás si jistě vzpomene na to, čím si přál být, když byl malý. Na výchovný význam

⁴¹ VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: Definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. s. 19. ISBN 80-247-0814-0.

⁴² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. 2000. s. 21. ISBN 80-7178-308-0.

her a hraček se poukazovalo již před mnoha lety. Nepatřičné bylo považovat je za pouhou zábavu nebo je snad omezovat.

„Příznačné pro dětskou hru je vážné, hluboké zaujetí, s nímž se dítě této činnosti věnuje. Často zapomene na všechno – na čas k jídlu, na spánek, na okolí, na životní realitu, která je obklopuje. Žije chvíli v jiném světě. A přitom má toto zaujetí kladné citové ladění – je to nepochybně pro dítě něco příjemného.“⁴³

Sociální učení se odehrává v určitém sociálním prostředí a je stanovováno sociálními podněty nebo vztahy.

Má formy:

- klasické podmiňování
- instrumentální učení
- učení se nápodobou (obzvláště dle modelu a identifikací)

Hlavními produkty sociálního učení u dítěte raného věku jsou jisté schopnosti, které dítě postupem času dokáže zvládnout. Nejvýznamnějšími z nich pak podle Nakonečného (2009) jsou:

- systém kulturních návyků (hygienických, sebeobslužných, slušného chování)
- role svého pohlaví a věku
- orientace v hodnotách daného kulturního prostředí
- mluvená řeč
- sebeovládání

⁴³ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. s. 129.

EMPIRICKÁ ČÁST

Praktická část diplomové práce se skládá z metodiky průzkumu, charakteristiky výzkumného vzorku, stanovení cíle výzkumu a výzkumných hypotéz, jednotlivých výzkumných problémů, jejich analýzy, výsledků a závěru empirické části.

4. Metodika průzkumu

Svůj výzkum autorka zrealizovala pomocí explorativní metody prostřednictvím dotazníku, díky němuž oslovila větší počet respondentů a získala tak dostačující množství potřebných dat. Dotazník byl anonymní, což bylo výhodné v uvolněnějším odpovídání bez obav ze zneužití údajů. Byl sestaven z okruhu otázek z jednotlivých oblastí, vztahujících se ke zkoumanému problému za účelem získání odpovědí, z nichž bylo následně možné ověřit si předem stanovené hypotézy. Formulace otázek byla srozumitelná a jasná pro všechny respondenty. Získané údaje byly vyhodnoceny a statisticky zpracovány.

4.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Dotazník, týkající se psychologického pojetí rodinné výchovy se zaměřením na dětský věk, se skládal z různých typů otázek. Byl vytvořen elektronicky a umístěn na webových stránkách <https://docs.google.com/>. Cílovou skupinou dotazníku byli rodiče malých dětí. Konkrétně byl dotazník umístěn na dva webové servery www.modrykonik.cz a www.maminka.cz. Právě na obou těchto serverech je velká koncentrace rodičů malých dětí, uživatelé si zde mohou vytvářet alba s vlastními fotografiemi, převážně pak právě se svými dětmi. Jelikož většina z nás dobře ví, jak je Internet v dnešní době zneužitelný, je v zájmu každého uživatele si své fotografie a veškeré osobní údaje řádně zabezpečit, neboť si je dnes může vyhledat opravdu kdokoli. Každý podobný server by měl bezpodmínečně umožnit uživatelům uzamknutí svých alb s fotografiemi a osobními údaji. Odemknout by je následně pak mohl pouze zřizovatel alba, a to platným heslem. Na těchto stránkách se shromažďují neboli virtuálně setkávají ženy, ale i muži s dětmi. Oba servery slouží také k radám o mateřství, tipům na rekreace s dětmi, výživu dětí, cvičení s dětmi a podobně. Uživatelé spolu mohou navštěvovat i jednotlivá diskusní

témata, která je zajímavá a v kterých pak společně probírají svůj osobní život. Z těchto výše uvedených důvodů autorce přišlo vhodné, aby právě na těchto stránkách dotazník zveřejnila. Celkem se autorce sešlo 164 vyplněných dotazníků. Nebylo povinností respondentů odpovídat na každou jednotlivou otázku. Mohlo tedy dojít k situaci, že u některých otázek se všech 164 odpovědí nesešlo.

4.2 Stanovení cíle výzkumu a výzkumných hypotéz

Cílem prováděného výzkumu je zjištění skutečností o rodinné výchově v psychologickém pojetí se zaměřením na dětský věk.

Na základě výše uvedeného výzkumného problému autorka stanovila pět následujících výzkumných hypotéz:

Hypotéza č. 1

„Vysokoškolsky vzdělaní lidé s dobrým finančním zajištěním žijící ve městech mají příznivější vliv na výchovu svých dětí.“

Hypotéza č. 2

„Dítě v rodině tráví maximálně 2 hodiny denně u televizní obrazovky, rodiče si s ním aktivně hrají minimálně 1 hodinu denně a zapojují děti do drobných domácích prací.“

Hypotéza č. 3

„Dítě bude nejčastěji zlobit z důvodu upoutání pozornosti na sebe, když nebude chtít sníst uvařené jídlo, budeme ho přemlouvat, aby jídlo snědlo za každou cenu, konflikty s partnerem nebudeme řešit před dítětem, abychom ho psychicky negativně neovlivňovali, dětem se za své horší ovládání emocí budeme omlouvat, protože nám to přijde líto.“

Hypotéza č. 4

„V dnešní době se snažíme ustupovat od fyzických trestů, klademe důraz na správné odměňování dítěte převážně úsměvem nebo pohlazením a dítěti dáváme často najevo něžnosti, při jeho výchově tak uplatňujeme demokratický styl výchovy.“

Hypotéza č. 5

„Své děti vychováváme stejně nebo podobně, jako jsme byli vychováni sami, pokud si ve výchově dětí nebudeme s něčím významným vědět rady, nebudeme váhat s pomocí dětského psychologa.“

4.3 Výzkumný vzorek

Autorčina průzkumu se celkově zúčastnilo 164 lidí, z toho 97 % (159) žen a pouhá 3 % (5) mužů.

Stav respondentů

Jak níže ukazuje tabulka, více než polovina z dotázaných, 63 % z nich, bylo vdaných žen či ženatých mužů. 31 % z dotázaných bylo svobodných. Rozvedených bylo pouze 10 osob z celkového počtu, což je poměrně překvapivým faktem vzhledem k vysoké rozvodovosti u nás v České republice v posledních letech. „V roce 2008 dosáhla úhrnná rozvodovost 49,6 %, čímž byla překonána prozatím nejvyšší hodnota 49,3 % z roku 2004.“⁴⁴

Stav	Počet	Podíl %
Svobodná/ý	51	31%
Vdaná/ženatý	103	63%
Rozvedená/rozvedený	10	6%
Vdova/vdovec	0	0%

Tabulka 2: Stav respondentů

⁴⁴ ČSU. Vývoj obyvatelstva [online]. c2004, poslední revize 20. 1. 2012. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>

Nejvyšší dosažené vzdělání

Z následující tabulky vyplývá, že průzkumu se účastnilo 86 % lidí, kteří dosáhli minimálně středoškolského vzdělání.

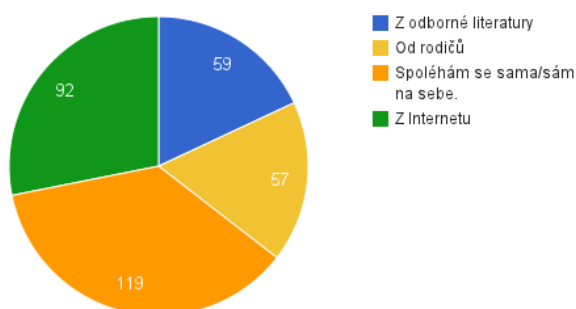
Nejvyšší dosažené vzdělání	Počet	Podíl v %
Základní	7	4%
Vyučen/a	16	10%
Středoškolské	85	52%
Vyšší odborné	8	5%
Vysokoškolské	48	29%

Tabulka 3: Nejvyšší dosažené vzdělání

• Odkud čerpáte informace o výchově?

Jak ukazuje níže uvedený graf, nejširší skupina z dotázaných spoléhá při výchově sám/sama na sebe. Zároveň zde vidíme, že nemalá část z oslovených lidí si zjišťuje informace týkající se výchovy na Internetu. Zde je však nutné upozornit na nevalnou úroveň některých serverů a dát si tak pozor, kterým z nich budeme důvěřovat a považovat je za užitečné pro naši potřebu. Uživatelé zde mohli vybrat více než jedno zaškrtačací políčko, takže celkový počet odpovědí je větší než počet respondentů.

Graf 1: Odkud čerpáte informace o výchově?

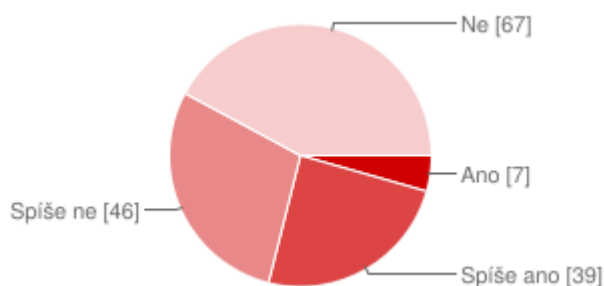
4.4 Výzkumné problémy a jejich výsledky

4.4.1 Podmínky výchovy dětí

Hypotéza č. 1

„Vysokoškolsky vzdělaní lidé s dobrým finančním zajištěním žijící ve městech mají příznivější vliv na výchovu svých dětí.“

Graf 2: *Myslíte si, že výchova dětí v lépe finančně zajištěných rodinách je obecně lepší než v těch ostatních?*

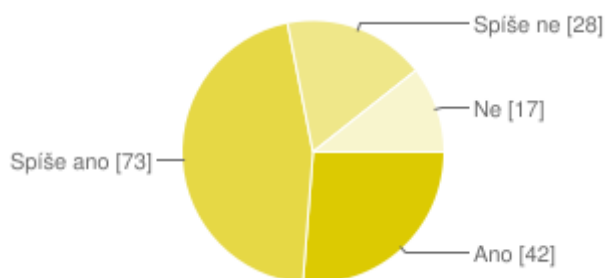

Ano	7	4%
Spíše ano	39	24%
Spíše ne	46	28%
Ne	67	41%

Tento graf nám ukazuje, že podle 41 % z dotázaných výchova dětí v lépe finančně zajištěných rodinách není lepší a v 28 % pak spíše není lepší než v ostatních rodinách, ač bychom možná nejprve měli chuť odpovědět právě naopak. Logicky nám totiž může připadat, že pokud jsme lépe ekonomicky zajištěni, máme tím pádem i větší možnosti a příležitosti, jak naše děti vzdělávat a rozvíjet. Ovšem zde je nutné si také uvědomit, že způsob, jak dostatečně efektivně rozvíjet naše děti, nemusí být ukrytý jen v materiálních věcech a možnostech. I z mála lze mnohdy hodně vytvořit, a proto, přiznejme si, k tomu, aby dítě ve svém dětství bylo dobře vychovávané, stačí klidné a bezpečné prostředí plné lásky s dostatkem podnětů pro osobnostní rozvoj. Nemusí to být nutně ty nejdražší hračky. Někdy naopak mohou rodiče z ekonomicky dobře zajištěných rodin pořizovat mnoho hraček z toho

důvodu, aby měli čas na sebe a děti se samy zabavily. Potom zde chybí společná zábava rodičů a dětí. Nikde také není psáno, že dítě musí každý den navštěvovat jinou zájmovou činnost. Jednak je to finančně i časově náročná záležitost pro rodiče a děti by možná v mnoha případech uvítaly volnější denní režim. Výchova v rodinách s vyššími příjmy proto nutně nemusí znamenat, že je lepší než v rodinách průměrných. Taková procházka lesem s našimi rodiči a společné povídání si o přírodě pro nás může znamenat více, než jakési luxusní věci. Na druhou stranu ale musíme zmínit, že situace rodiny, která se ocitla ve finanční krizi, kdy je minimálně jeden z rodičů bez zaměstnání, nebo rodinu sužuje větší zadluženost, není příliš příznivá pro výchovu. Rodiče touto situací bývají velmi ovlivněni a přenášejí tak do rodinného prostředí určitou nepohodu a stres.

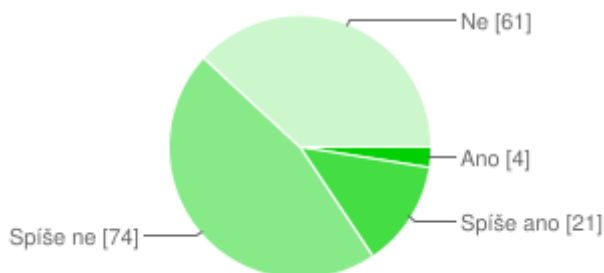
Graf 3: Myslíte si, že vzdělání rodičů hraje roli při výchově?

Ano	42	26%
Spíše ano	73	45%
Spíše ne	28	17%
Ne	17	10%

Ano nebo spíše ano v této otázce zaškrtnulo 71 % z dotázaných. Opravdu můžeme říci, že vyšší vzdělání rodičů je důležitým činitelem, děti těchto rodičů mají obvykle lepší výsledky ve škole a i v mimoškolních činnostech pak často vynikají. Naopak v rodinách, kde rodiče dosáhli pouze základního vzdělání, většinou chybí příznivé podmínky pro vývoj dítěte.

Graf 4: Je podle vás výchova dětí ve městě přínosnější než výchova na vesnici?

Ano	4	2%
Spíše ano	21	13%
Spíše ne	74	45%
Ne	61	37%

45 % z dotázaných rodičů odpovědělo, že výchova ve městě spíše není přínosnější než výchova na vesnici, 37 % pak odpovědělo, že není. Z těchto dat je evidentní, že většina z rodičů si uvědomuje přínos výchovy na venkově, která má hned v několika bodech na děti dobrý vliv. Ať již mluvíme o lepší kvalitě vzduchu, přírodě a zeleni jako takové, možnosti se jen tak proběhnout a nemít neustále za zády projíždějící automobily, mnohdy také péče o zvířata a zahrádku. Jak již pravil Svatý Bernard „*Necht' je příroda vaším prvním učitelem.*“⁴⁵ Příroda může být dětem inspirací pro jejich činnosti a taktéž pro rozvoj fantazie. Nehledě na to, že pobyt v přírodě má bezesporu pozitivní vliv na citový, psychický a sociální vývoj dětí.

Na venkově se většinou navzájem všichni také lépe znají, oproti městu se zde lépe navazují kontakty, rodiny pak spolu často podnikají nejrůznější činnosti.

Ve městech bývá o poznání horší kvalita vzduchu nežli na venkově, což není příliš ideální jak pro děti, tak pro ostatní občany. Město zase nabízí množství aktivit pro rodiny s dětmi, je zde více kulturního vyžití. Zároveň je zde ale jistá městská anonymita. Rodiče ve městech mohou s dětmi využívat městská hřiště a parky.

⁴⁵ HODKINSON, T. *Líný rodič*. Brno: Jota, 2009. s. 55. ISBN 978-80-7217-665-6.

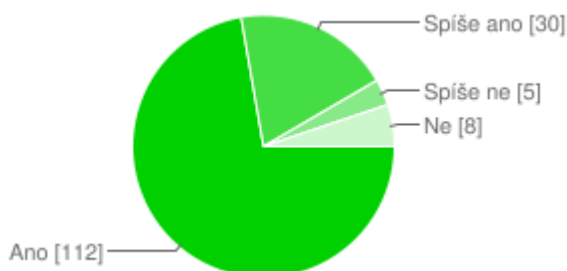
„Na základě výše uvedených faktů byla tato hypotéza vyvrácena.“

4.4.2 Činnosti dětí v rodině

Hypotéza č. 2

„Dítě v rodině tráví maximálně 2 hodiny denně u televizní obrazovky, rodiče si s ním aktivně hrají minimálně 1 hodinu denně a zapojují děti do drobných domácích prací.“

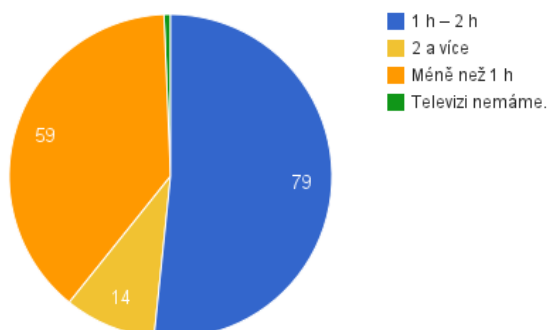
Graf 5: Necháte své dítě/děti, aby vám „pomáhaly“ v drobných domácích pracích?

Ano	112	68%
Spíše ano	30	18%
Spíše ne	5	3%
Ne	8	5%

Zde vidíme, že téměř tři čtvrtiny rodičů nechávají své děti pomáhat při výkonu domácích prací, což je velmi dobře. Pro děti v batolecím věku a předškoláky mohou být drobné výpomoci v domácnosti příjemně stráveným časem, za prvé si díky tomu připadají důležité, že se mohou řadit mezi dospělé, za druhé to od rodičů považují za určitý projev důvěry. Dítě si tímto navíc osvojuje práci jako určitý návyk, vidí, že pracovat se musí a je to tak pro něj do budoucna velmi přínosné, navíc se u něj při práci rozvíjejí psychické procesy, podobně jako je tomu u hry.

Graf 6: Jak dlouho necháváte v průměru své dítě/děti sedět před televizní obrazovkou denně?

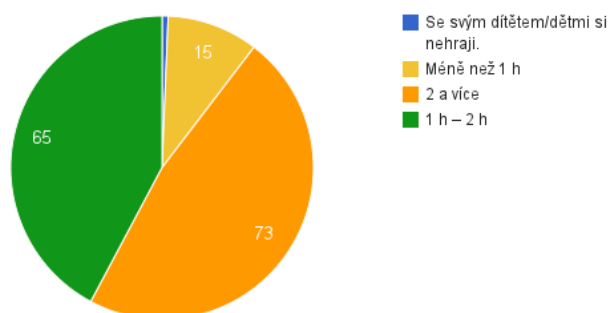

Televizi nemáme.	1	1%
Méně než 1 h	59	37%
1 h – 2 h	79	49%
2 a více	14	9%

Více než polovina rodičů odpověděla, že své děti nechávají dívat se na televizi více než jednu hodinu denně. Víme, že média nás dovedou hodně ovlivňovat, a proto se nedoporučuje nechávat děti sedět dlouho před televizní obrazovkou. Vývoj dítěte je ovlivňován mnoha věcmi, nejdůležitější jsou pro něj jeho rodiče a domácí prostředí. Jelikož je ale i televize jeho součástí, neměli bychom jí tedy dovolit, aby na naše děti ve větší míře negativně působila. Když už se jí dětem rozhodneme zapnout, měli bychom s rozmyslem volit program, na který se budou dívat, tedy vhodnou pohádku nebo příběh odpovídající věku dítěte. Mnohdy to není samotný pořad, který dítě sleduje, nýbrž i reklama, která opakovaně plní pauzy ve vysílaném pořadu. Dítě tak vidí produkty plné pestrých barev a mnoha „úžasných“ vlastností a při nákupu si je pak od rodičů vynucuje. Je zřejmé, že televize je součástí našeho světa a pokud se zapne jednou za čas, jistě to nikomu neuškodí. Rodiče by ale měli mít takzvaně pod kontrolou, na co se jejich dítě dívá, a neměli by zapomínat na fakt, že největším přínosem pro jejich děti je čas strávený právě s nimi, i když je pochopitelné, že

občas máme my, jako rodiče, také právo na to, abychom si v tom každodenním shonu vychutnali nerušenou chvíli u šálku čaje.

Graf 7: Kolik času denně strávíte s dítětem/děťmi aktivní hrou?

Se svým dítětem/děťmi si nehraji.	1	1%
Méně než 1 h	15	9%
1 h – 2 h	65	41%
2 a více	73	45%

74 z dotázaných si hraje více než dvě hodiny denně se svým dítětem, což můžeme považovat za velmi pozitivní fakt. Hra je pro rozvoj dítěte nesmírně důležitá, pomocí hry se dítě vlastně učí, samotné dítě hru považuje spíše za práci, ze které bychom ho neměli vytrhávat, hra má obrovskou jak výchovnou, tak vývojovou hodnotu.

„Tato hypotéza díky zjištěným skutečnostem nebyla vyvrácena.“

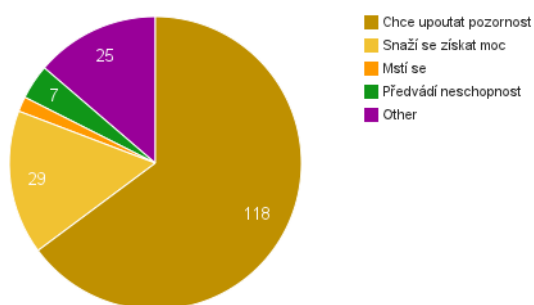
4.4.3 Krizové situace při výchově dětí

Hypotéza č. 3

„Dítě bude nejčastěji zlobit z důvodu upoutání pozornosti na sebe, když nebude chtít sníst uvařené jídlo, budeme ho přemlouvat,

aby jídlo snědlo za každou cenu, konflikty s partnerem nebudeme řešit před dítětem, abychom ho psychicky negativně neovlivňovali, dětem se za své horší ovládnání emocí budeme omlouvat, protože nám to přijde líto.“

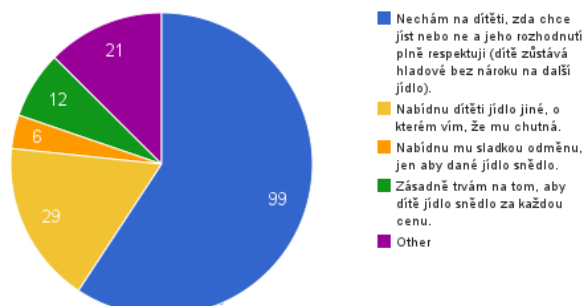
Graf 8: Nyní si představte situaci, kdy vaše dítě/děti takzvaně „zlobí“. Nejčastěji je to u vás z důvodu:

Chce upoutat pozornost	118	78%
Snaží se získat moc	29	19%
Mstí se	3	2%
Předvádí neschopnost	7	5%
Other	25	17%

U 118 rodičů z dotázaných odpovědělo, že jejich dítě/děti nejčastěji zlobí z toho důvodu, že chce/chtějí upoutat pozornost. Dalo by se říci, že toto je všeobecným jevem u malých dětí obecně. Většinou na sebe děti upoutávají pozornost chováním záporným, mají pocit, že jedině tak se jim rodiče budou věnovat. Měli bychom dětem ukázat, že pozornost si u nás získají spíše něčím užitečným a poskytovat jim ji tehdy, když to neočekávají. Uživatelé mohli vybrat více než jedno zaškrtnuté políčko, takže procento vzrostlo na více než 100 %.

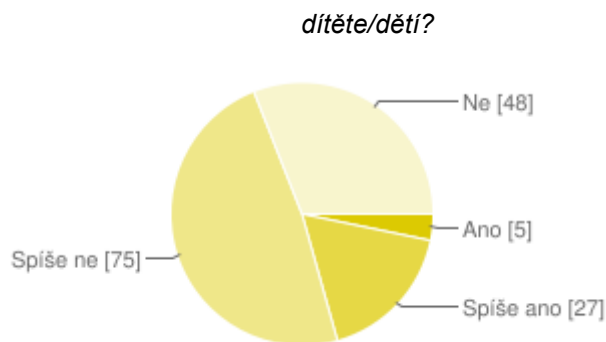
Graf 9: Jak se chováte v situaci, kdy vaše dítě odmítne sníst jídlo, které jste mu uvařil/a?

Nechám na dítěti, zda chce jíst nebo ne a jeho rozhodnutí plně respektuji (dítě zůstává hladové bez nároku na další jídlo).	99	66%
Nabídnu dítěti jídlo jiné, o kterém vím, že mu chutná.	29	19%
Nabídnu mu sladkou odměnu, jen aby dané jídlo snědlo.	6	4%
Zásadně trvám na tom, aby dítě jídlo snědlo za každou cenu.	12	8%
Other	21	14%

Tato situace se v některých domácnostech objevuje zřídka, někde však poměrně často. V této situaci je vhodné dát dítěti na výběr, zda jíst bude nebo ne. Pokud se dítě rozhodne pro druhou variantu, musí mu být jasné, že do dalšího jídla nic nedostane a je samozřejmě bez nároku na jakékoli sladkosti a podobně. Tato situace však může být pro rodiče velmi psychicky náročná, protože mnohdy jídlo vyžaduje náročnou přípravu na vaření, a pokud jsou následně vystaveni této situaci, může se docela jistě stát, že pod jejím tlakem zvolí variantu jinou, čili nesprávnou. Například dítě začne přemlouvat, aby dané jídlo snědlo. Dítě pak k jídlu začne mít odpor a situace nikam nevede. Jak je vidět v grafu, rodiče nejvíce volili variantu první, tedy správnou. Uživatelé mohli vybrat více než jedno zaškrtnuté políčko, takže procento vzrostlo na více než 100 %.

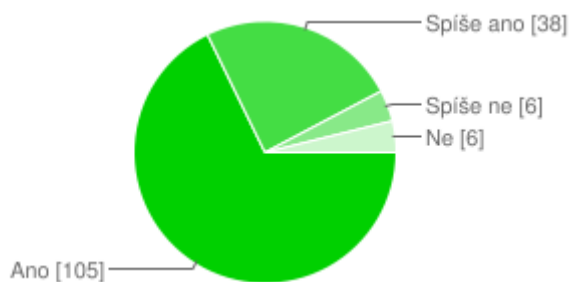
Graf 10: Pokud u vás v rodině mezi dospělými vznikne konflikt, řešíte ho před očima

Ano	5	3%
Spíše ano	27	16%
Spíše ne	75	46%
Ne	48	29%

Konflikt mezi partnery neřeší před dítětem 48 %, spíše ne pak 75 %, což je chvályhodné. Pokud je problém mezi dvojicí partnerů neodkladný, je dobré odejít nebo nechat dítě odejít do vedlejšího pokoje, napočítat si do deseti a problém řešit opravdu raději beze svědků. Rodiče se tak vyhnou situaci, kdy dítě bude přímo vystaveno výměně názorů svých rodičů, která ho může značně rozrušit.

Graf 11: Pokud svoje negativní emoce vůči dítěti/dětem někdy přeženete a je vám to líto, omluvíte se mu/jim následně za své jednání?

Ano	105	64%
Spíše ano	38	23%
Spíše ne	6	4%
Ne	6	4%

Je určitě správné, pokud se rodič za své nevhodné chování dítěti omluví. Dělají to tak mezi sebou dospělí, je proto vhodné, aby se právě i oni dětem dokázali omluvit. Nejlepší je takovým situacím úplně

předcházet, ovšem pokud už se něco takového stane, je zkrátka dobré s omluvou přijít. Graf nám ukazuje, že 64 % rodičů takto koná a nemá s tím žádný problém, spíše takto koná dalších 23 % rodičů. Pouze 4 % z dotázaných se dítěti neomlouvají.

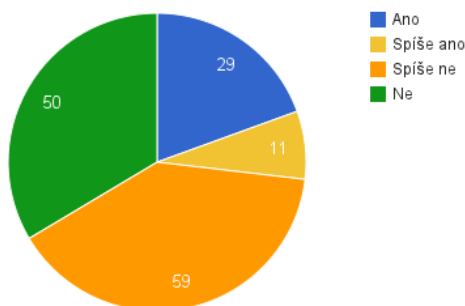
„Na základě výše uvedených faktů byla tato hypotéza vyvrácena.“

4.4.4 Posilování

Hypotéza č. 4

„V dnešní době se snažíme ustupovat od fyzických trestů, klademe důraz na správné odměňování dítěte převážně úsměvem nebo pohlazením a dítěti dáváme často najevo něžnosti, při jeho výchově tak uplatňujeme demokratický styl výchovy.“

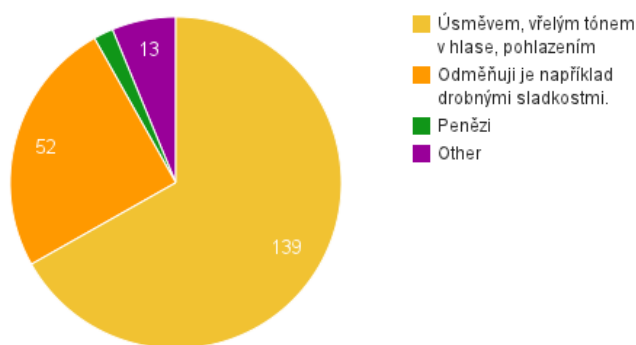
Graf 12: Trestáte svoje dítě/děti fyzicky?

Ano	29	19%
Spíše ano	11	7%
Spíše ne	59	39%
Ne	50	33%

Graf nám ukazuje, že nejvíce procent, tedy 39 %, své děti spíše fyzicky netrestá. 33 % rodičů své děti vůbec netrestá. Ano v dotazníku zaškrtno 19 % dotázaných. Je vidět, že rodiče v dnešní době se snaží spíše o výchovu bez fyzických trestů. Dětem by mělo být vše nejprve řádně vysvětleno, potom bychom je měli napomenout a až v poslední řadě, pokud neposlechnou, by měly symbolicky dostat například „přes ručičku“. Fyzické tresty jako takové totiž nic neřeší. Výchova dětí je mnohdy velmi náročná, ale nemělo by často docházet k situacím, že si na svých dětech budeme vylévat zlost právě tím, že je budeme fyzicky trestat.

Graf 13: Jak své dítě/děti odměňujete?

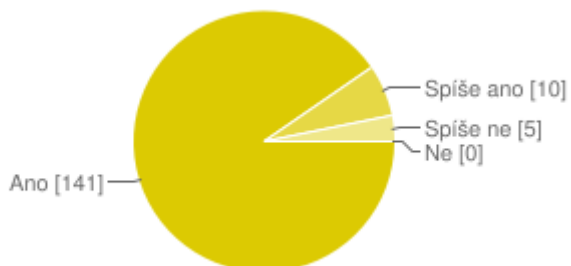

Své děti neodměňuji, aby se nenarušil jejich vztah k hodnotám.	0	0%
Úsměvem, vřelým tónem v hlase, pohlazením	139	91%
Odměňuji je například drobnými sladkostmi.	52	34%
Penězi	4	3%
Other	13	8%

Uživatelé mohli vybrat více než jedno zaškrtačací políčko, takže procento vzrostlo na více než 100 %. Rodiče u této otázky nejvíce zaškrtačovali, že své děti odměňují úsměvem, vřelým tónem v hlase, pohlazením, což je pro děti velice přínosné. Jak ve své knize Rodiče a děti píše pan Zdeněk Matějček: „Největší odměnou je dítěti vědomí, že udělalo radost těm, kdo je mají rádi – a nějaký ten dárek navíc je

vlastně jen symbolické vyjádření tohoto vztahu.“⁴⁶

Graf 14: Projevujete vůči svému dítěti/svým dětem často něžnosti?

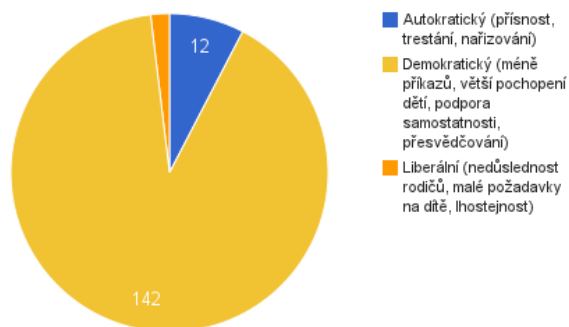

Ano	141	86%
Spíše ano	10	6%
Spíše ne	5	3%
Ne	0	0%

Jak je z grafu znát, dotazovaní rodiče dávají svým dětem často najevo, že je mají rádi, což je velmi dobře. Děti tyto projevy lásky potřebují, jelikož se potom cítí v bezpečí a také, že jsou milovány. Zároveň to posiluje jejich sebevědomí, více si věří, vědí, že v případě nějaké překážky nebo problému mohou své rodiče požádat o pomoc. Vědí, že rodiče jim dané věci nebudou vyčítat a připomínat jim jejich neúspěchy a nedostatky. Naopak je budou umět motivovat do příštích jednání.

Graf 15: Na své dítě/děti aplikuji výchovný styl:

⁴⁶ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986. s. 185.

Autokratický (přísnost, trestání, nařizování)	12	7%
Liberální (nedůslednost rodičů, malé požadavky na dítě, lhostejnost)	3	2%
Demokratický (méně příkazů, větší pochopení dětí, podpora samostatnosti, přesvědčování)	142	87%

V tomto grafu je na první pohled zřejmé, jaký styl výchovy rodiče dnes nejčastěji preferují. Je tomu jinak než dříve, kdy byl většinou rodičů uplatňován autokratický styl výchovy. Dnes přední místo zaujímá styl demokratický, který je také odborníky považován za nejvhodnější. Dítě v něm má volný prostor pro vyslovení svého názoru, má možnost volby, ale zároveň díky rodičům ví, kde jsou hranice, které by nemělo překročit. Je to určitý pozitivní posun kupředu, který musí být kladně hodnocen. Mnohdy jsou zde aplikovány prvky Montessoriovské školy, která vychovává dítě ke svobodě, chová k dítěti respekt, za žádnou cenu s ním nemanipuluje, naopak se k němu staví, jako by byl dospělým člověkem. Namísto nedostatků dítěte hledá a snaží se vytyčit jeho kladné stránky.

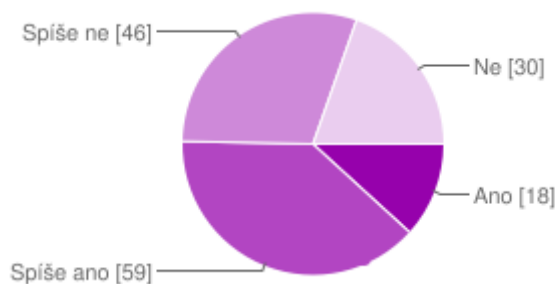
„Tato hypotéza díky zjištěným skutečnostem nebyla vyvrácena.“

4.4.5 Pohled rodičů na vlastní výchovu dětí

Hypotéza č. 5

„Své děti vychováváme stejně nebo podobně, jako jsme byli vychováni sami, pokud si ve výchově dětí nebudeme s něčím významným vědět rady, nebudeme váhat s pomocí od dětského psychologa.“

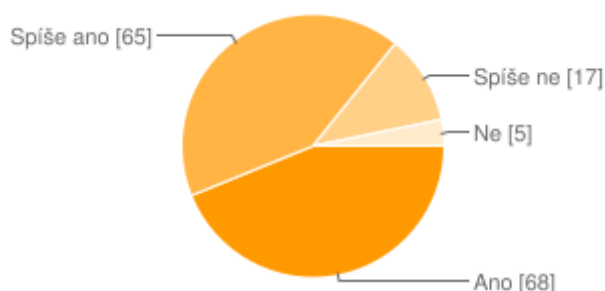
Graf 16: Vychováváte své děti stejně, jako jste byli vychováni vy sami?

Ano	18	11%
Spíše ano	59	36%
Spíše ne	46	28%
Ne	30	18%

Tento výsledek je velice vyrovnaný, „ano“ a „spíše ano“ nám odpovědělo 77 respondentů, 76 nám odpovědělo, že „ne“ a „spíše ne“. Ať chceme, či ne, přístup našich vlastních rodičů k výchově na nás značně působí, jejich názory, vztahy mezi sebou, zároveň také socioekonomická úroveň rodiny. Způsob, jakým je tedy člověk vychováván ve svém dětství, se dále promítá do výchovy jeho vlastních dětí, předává jim zažité vzorce chování a jednání, ač si to někdy nechce přiznat.

Graf 17: Pokud byste si s péčí o dítě/děti nevěděli rady, požádali byste o radu dětského psychologa?

Ano	68	41%
Spíše ano	65	40%
Spíše ne	17	10%
Ne	5	3%

Z posledního grafu vyplývá, že v případě nějakého problému, který by se při výchově dítěte vyskytl, by rodiče požádali o pomoc dětského psychologa v 41 %, „spíše ano“ poté v 40 %. V některých situacích při výchově dítěte je zkrátka nutné vyhledat odborníka, jelikož sám rodič na výchovu již nestačí.

„Tato hypotéza nebyla z výše uvedených důvodů vyvrácena.“

4.4.6 Sebehodnocení rodičů

Otázka: V čem byste se vy, jako vychovávající, chtěl/a zlepšit?

Jednotlivé citace rodičů:

„Chtěla bych dokázat udržet emoce více na uzdě, nevybuchovat tak často, nekřičet na starší dceru, neřešit konflikty s manželem před očima dcer.“

„Ráda bych byla trpělivější.“

„Určitě bych měla být více důsledná.“

<p><i>„Chtěla bych občas udržet své negativní emoce a řešit problémy s klidem. Chtěla bych být víc trpělivá.“</i></p>
<p><i>„Vytvářet více námětů ke společné hře.“</i></p>
<p><i>„Najít více času pro aktivní hry, ubrat na někdy zbytečné přísnosti. Někdy těžko hledám hranici mezi přísností a důsledností. Výsledkem je často zbytečná přísnost.“</i></p>
<p><i>„Umět se v některých situacích více ovládat, tím pádem odstranit i to občasné plácnutí.“</i></p>
<p><i>„Chtěla bych mít tolik energie jak můj syn, abych se mu mohla věnovat každou minutu.“</i></p>
<p><i>„Věnovat více času bezvýhradně dětem.“</i></p>
<p><i>„Nenechat se příliš unášet svými emocemi a únavou, abych se vyhla co nejvíce fyzickému trestání.“</i></p>
<p><i>„Děti učit více samostatnosti.“</i></p>
<p><i>„Zcela se zbavit tendencí použít fyzické tresty (plácnutí přes zadek), pracovat na způsobu komunikace (líbilo by se mi, kdyby víc věcí šlo řešit vzájemnou domluvou), vždy dodržet slíbenou věc.“</i></p>
<p><i>„Určitě dělám chyby, ale jelikož je to mé první dítě, nevím zatím přesně, kde ty chyby dělám. Zlepšovat se dá ale určitě stále.“</i></p>
<p><i>„Větší trpělivosti, schopnosti chodit více do kolektivu, uklizenější domácnosti, méně času trávit u PC a více se aktivně věnovat dětem.“</i></p>
<p><i>„Lépe zajistit jejich potřeby, pochopení a finance.“</i></p>

„Vychovávání dcery je opravdu mnohdy složité. Mluvila v krátkých větách již v roce a půl. Ve dvou letech mluvila více, než chápala a určité situace k řešení byly opravdu složité, pro ni v té době nepochopitelné a docházelo často k hysterickým záchvatům, válení se po zemi, vztekání se, vymyšlení šíleností, oponování a hlavně činění pravého opaku na veškeré ne - nesmíš. Ve výchově dosti pomohly docházky k dětskému psychologovi, který nám sdělil, že je to velice silná osobnost, která si prosazuje své názory o dost dříve, než obvykle děti dělají a má silně vyvinutý negativismus. Taktéž podezření na ADHD. V praxi to vypadá teď tak, že dítě se chváří za sebemenší úspěch, za sebemenší snahu, za splnění úkolu, snažíme se nekárat ji, jako osobu, ale např. ruku, která plácá a neposlouchá dceru (ta je pak našťvaná, protože chce, aby bylo po jejím a chce, aby ji ruka poslouchala, takže jde vidět, jak postupně kontroluje emoce), hodně projevovat lásku, tulit se... Musíme se vyvarovávat používání slůvka ne, takže např. neříkat neběhej, ale jdi pomalu. Celý den s dcerkou byl velice náročný. Celý den bylo nutno řídit program, aby neměla čas se nudit, celý den přemýšlet nad tím, co říkáme... Jako rodič jsem bývala tak unavená, že i k plácancům docházelo, před návštěvou dětského psychologa, který nás navedl, jak s dcerou jednat, poměrně často. Teď už si troufám říct, že jsme lepší rodiče, dcerka se zklidnila, dochází do školky, takže jako rodiče máme čas si odpočinout a nezbývá než doufat, že budeme dál vychovávat tak, aby se dcera cítila důležitá, oceňovaná a tím se snažila být lepším člověkem, my pak zákonitě lepšími rodiči.“

„Více trávit volný čas s dětmi.“

„To nejde říct přesně. Člověk dělá chyby pořád, tak pokud na nějakou narazím, tak se snažím jí odstranit v ten daný moment. Někdy se cítím tak unavená a podrážděná, že na ně vyjedu a pak mi to je líto.“

„Myslím, že pro své dítě dělám maximum, ale vždy je co zlepšovat a co se učit. Uvidíme postupem času, ale určitě chci být nejlepší mámou.“

„Chtěla bych mít větší trpělivost a chtěla bych snáze najít alternativu k fyzickým trestům, kterých občas užije každý rodič (plácnutí přes zadek) a které považuji za svou slabost. Také bych chtěla na svoje děti tolik nekřičet. Ale v poslední době se to lepší.“

„Nenechat se často vyprovokovat maličkostmi.“

„Chtěla bych mít více času a někdy i více porozumění. Přesto, že si říkám a často porovnám, jaké jsem byla já sama dítě (rozhodně žádný anděl ne), tak mi přijdou některé věci opravdu dost přes mez.“

„Udělat si na dítě více času. Nepustit mu pohádky a sama si jít dělat své věci.“

„V důslednosti vůči dětem, a v tom neřešit konflikty s partnerem před nimi.“

„Chtěla bych mít na obě své děti stejně času, abych se jim mohla naplno věnovat, ale nejde to, protože teď máme miminko, ale vím, že za ten rok se to vyrovná a bude to lepší. Jinak asi nic.. Snažím se jim dát vše oběma stejně!“

„Chtěla bych být trpělivější, ale to je při mé povaze velký oříšek a mateřství je pro mne i velká zkouška ovládní svých emocí (tedy spíše vzteku) a chtěla bych méně podléhat nátlaku okolí a tomu, co si kdo myslí.“

„Chtěla bych, aby muž nepracoval min. 12 hodin denně a aby se dětem více věnoval. Přála bych si, aby se mi děti svěřovaly dále, tak jako to dělají teď. A aby se nebály přijít, i když udělají něco, o čem ví,

že to není správné.“

„Vždy je co zlepšovat. Ale více méně jsem s výchovou, jakou vychovávám syna, spokojená. Nejdůležitější je podle mě důslednost, důvěra a láska.“

Prostredie a rodinné zázemie zo strany starých rodičov - mužovej mamy hlavne..“

4.5 Závěr empirické části

V empirické části diplomové práce autorka stanovila konkrétní výzkumné problémy. Ty byly zkoumány pomocí dotazníku, metodou kvantitativního výzkumu. Ke každému výzkumnému problému byla stanovena hypotéza. Pomocí samotného výzkumu bylo zjištěno, jak rodiče v dnešní době přistupují k výchově vlastních dětí. Dozvěděli jsme se mnoho zajímavých faktů. Pokud všechny shrneme, vychází nám, že rodiče dnes převážně ustupují od autokratického stylu výchovy a na děti se snaží aplikovat výchovu bez bití a křiku, a to především vysvětlováním a domluvou, než aby na dítě ihned bezmyšlenkovitě vztáhli svoji ruku. Pokud se rodič při výchově dopustí nějaké chyby, které si je vědom, nedělá mu ve většině případů problémy, aby se za ně dítěti také omluvil.

Ověřování hypotéz nám přineslo následující výsledky: Tři hypotézy z pěti nebyly vyvráceny, dvě hypotézy pak ano. Na základě empirického šetření můžeme konstatovat, že cíle, které byly stanoveny, byly splněny.

Z jednotlivých citací od rodičů je pak patrné, že mnoho z nich o výchově svých dětí přemýšlí a snaží se děti správným způsobem rozvíjet. Jak si v jednotlivých výročích můžeme přeciť, ve většině případů se rodiče shodují v tom, že by při výchově svých dětí chtěli být důslednější, přáli by si, aby měli také více trpělivosti a nenechali se

negativně ovládat svými emocemi. Jak ale víme, každý se učí a žádný učený z nebe ještě nespádá. Proto i my sami, jako rodiče, se můžeme mnoho naučit od svých dětí, pracovat na sobě, jelikož neustále je co zlepšovat, náš vývoj není nikdy plně ukončen.

ZÁVĚR

V této diplomové práci na téma *psychologické pojetí rodinné výchovy se zaměřením na dětský věk* se autorka zabývá vztahem mezi rodiči a dětmi s akcentem na jejich osobnost. Zaměřuje se na výchovu jako interakci, vztah mezi vychovávajícími a vychovávaným. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí – do části teoretické a empirické. Teoretická část se skládá ze tří kapitol.

První kapitola se věnuje komplexně výchově, a to od historického pohledu na ni, přes výchovu a socializaci, jejíž prostředkem je sociální učení, ke kterému v rámci mezilidské komunikace dochází, po odměny a tresty ve výchově a jednotlivé styly výchovy, včetně těch nevhodných.

Druhá kapitola je zaměřena na rodinu, je zde popsána současná situace v rodině, autorka se zmiňuje o jejích funkcích, znacích a rodinném fungování. Zároveň zde poukazuje na sociální rovnost mezi dětmi a jejich rodiči, píše o základních prvcích budování kladného vztahu v rodině. V poslední podkapitole poukazuje na sociální patologii, jejíž projevy mohou v rodině nastat.

Třetí kapitola s názvem *Dítě jako objekt výchovy* je zaměřena na vývoj dítěte od prenatálního období do předškolního věku. Poté se autorka zabývá osobností dítěte, která je dle Nakonečného specificky lidskou formou organizace psychiky, k níž se musí vyvinout, osobností se jedinec stává. Dále se v práci autorka zmiňuje o temperamentu dítěte, poslední podkapitola se pak věnuje hře, která je pro dítě bezesporu důležitou činností a náležitě pomáhá v jeho rozvoji.

V empirické části diplomové práce se autorka metodou kvantitativního výzkumu zaměřila na výchovné metody rodičů, jak své děti odměňují či trestají, jak v určitých, mnohdy krizových situacích, k výchově svých dětí přistupují.

Cílem této diplomové práce bylo shrnout teoretické poznatky z odborné literatury a pomocí dotazníku zjistit, jak se v dnešní době rodiče k výchově svých dětí staví. Byly zde stanoveny jednotlivé

hypotézy ke konkrétním výzkumným problémům, u kterých následně došlo ke zjištění, zda byly vyvráceny či ne. Podrobněji se autorka o empirické části rozepisuje v jejím závěru. V posledním bodu výzkumné části byl dán rodičům prostor, aby se vyjádřili k tomu, co by chtěli ve výchově svých dětí zlepšit. Autorka jednotlivé poznatky na konci empirické části cituje, přičemž došla ke zjištění, že mnoho rodičů by při výchově chtělo mít větší trpělivost a být důslednější. Právě o důslednosti pan Matějček ve své knize *Rodiče a děti* říká: „*Důslednost neznamená totéž, co přísnost. A neznamená také, že chceme, aby nás dítě poslouchalo na slovo, slepě, bez uvažování. Důslednost má přinášet dítěti spolehlivou oporu v jeho vlastní cestě životem.*“⁴⁷

Dnešní uspěchaná doba na nás a naše děti klade vysoké nároky. V dětství s našimi dětmi řešíme spoustu úkolů. Ne, že by tomu tak dříve nebylo, avšak v dnešní době mezi nás vstupuje mnoho nových příležitostí, možností, inovací a my musíme přemýšlet a řešit, jak naše děti budeme vzdělávat a vychovávat, aby byly právě v té dnešní době úspěšné, aby, až se v budoucnu postaví na vlastní nohy, byly sebevědomými jedinci, aby v dospělém životě obstály. Sami se přitom musíme dnešní době přizpůsobovat. I přes ten uspěchaný svět kolem nás je však pro naše děti tolik důležité zastavit se s nimi každý den alespoň na malou chvíli. Může to být například večer, kdy se chystají ulehnout ke spánku. Každý z rodičů by si měl vyčlenit čtvrt hodinku na tolik dětmi oblíbenou pohádku před spaním. Děti jako takové milují příběhy a jistě i vaše vyprávění, jaké to bylo, když vy jste byli malými dětmi, a pokud se takovýto příběh nebo pohádka odehrávají právě v tuto denní dobu, má pro děti zvláštní noblesu. Dítě se totiž cítí v bezpečí, je vám na blízku, cítí, že ho máte rádi.

Měli bychom si užít roky dětství našich dětí. Utečou totiž jako voda a nikdy už je nedohoníme.

⁴⁷ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. s. 192.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie:

BEHINOVÁ, M.; KAISEROVÁ, K. *Velká kniha o mateřství.*

Praha: Mladá Fronta, 2007. 376 s. ISBN 978-80-204-1749-7.

CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku.*

Praha: návrat, 1992. 124 s. ISBN 80-85495-11-2.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování.*

Praha: Univerzita Karlova, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele.*

Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN: 978-80-7367-273-7.

DAVID, R. *Práva dítěte.*

Olomouc: NAKLADATELSTVÍ OLOMOUC, 1999. 175 s. ISBN 80-7182-076-8.

DINKMEYER, D.; MCKAY G. D. *STEP: Efektivní výchova krok za krokem.*

Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-85282-92-5.

DOBROVSKÁ, D. *Vybrané kapitoly z pedagogické a sociální psychologie pro techniky.*

Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2008.

FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů.*

Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*.
Praha: Portál, 2010. 384 s. ISBN 978-80-7367-725-1.
- GEIST, B. *Psychologický slovník*.
Praha: Vodnář, 2000. 425 s. ISBN 80-86226-07-7.
- GILLERNOVÁ, I. *Teoreticko metodologická východiska výzkumu*.
Praha: Filozofická fakulta Univerzita Karlovy v Praze, 2004.
- HODGKINSON, T. *Líný rodič*.
Brno: Jota, 2009. 246 s. ISBN 978-80-7217-665-6.
- HOSKOVCOVÁ, S. *Výchova k psychické odolnosti dítěte*.
Praha: Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2206-1.
- KAMMERER, D. *První tři roky života dítěte*.
Praha: Grada, 2007. 496 s. ISBN 978-80-247-1839-2.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*.
Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-246-0956-8.
- MAŇÁK, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*.
Brno: Paido, 1998. 191 s. ISBN 80-85931-58-3.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*.
Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-7178-085-5.
- MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*.
Praha: Galén, 1994. 214. s. ISBN 80-85824-06.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*.
Praha: Avicenum, 1986. 336 s.

MERTIN, V. *Na co se často ptáte. Ze zkušeností dětského psychologa.*
Praha: Scientia, 2004. 178 s. ISBN 80-7183-316-9.

MERTIN, V.; GILLERNOVÁ I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy.*
Praha: Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-799-X.

MORRIS, D. *Dítě – zázrak prvních dvou let.*
Bratislava: Perfekt, 2008. 192 s. ISBN 978-80-8046-400-4.

MÖNKS, Franz J.; YPENBURG, Irene H. *Nadané dítě: Naše dítě je velmi nadané.*
Praha: Grada, 2002. 100 s. ISBN 80-247-0445-5.

NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie.*
Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie.*
Praha: Academia, 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.

PIAGET, J.; INHELDEROVÁ B. *Psychologie dítěte.*
Praha: Portál, 2000. 144 s. ISBN 80-7178-407-9.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny.*
Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie.*
Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: Definice, popis, následky.*
Praha: Grada, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

Internetové zdroje:

ČSU. *Vývoj obyvatelstva* [online].

c2004, poslední revize 20. 1. 2012. Dostupné z:

<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>

DVOŘÁK, J. *Zdravotnické noviny* [online].

c2004, poslední revize 26. 3. 2004. Dostupné z:

<<http://www.zdn.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/roste-prumerny-vek-rodicek-lekarum-se-tento-trend-libi-160071?category=profesni-aktuality>>

KLAUDYSOVÁ, M. *Temperamentová typologie dětí a výchova* [online].

c2010, poslední revize 30. 11. 2010. Dostupné z:

<http://rodina-deti.doktorka.cz/temperamentova-typologie-deti-a-vychova/>

KLINKEROVÁ, J. *Výkladový slovník životní prostředí, udržitelný rozvoj* [online].

c2008, poslední revize 13. 8. 2008. Dostupné z:

<<http://slovník.ekopolitika.cz/z.shtml>>

KOHOUTEK, R. *Psychologie v teorii a praxi* [online].

c2010, poslední revize 5. 8. 2010 Dostupné z:

<<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1008>>

POSPÍŠIL, R. *Úvod do pedagogiky* [online].

c2009, poslední revize 7. 11. 2009. Dostupné z:

<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pdf/ps09/uvod_ped/web/podminky.html>

ŠMOLKA, P. *Národní týden manželství* [online].

c2010, poslední revize 1. 7. 2010. Dostupné z:

<<http://www.tydenmanzelstvi.cz/156-phdr-eva-labusova-rozhovor-s-petrem-smolkou.html>>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Citová vazba mezi matkou a mládětem.....	18
Obrázek 2: Typologie temperamentu.....	24
Obrázek 3: Schizmatická koalice	33

Seznam tabulek

Tabulka 1: Model devíti polí způsobu výchovy v rodině podle Jana Čápa (1996, 2001)	30
Tabulka 2: Stav respondentů	67
Tabulka 3: Nejvyšší dosažené vzdělání.....	68

Seznam grafů

Graf 1: Odkud čerpáte informace o výchově?	68
Graf 2: Myslíte si, že výchova dětí v lépe finančně zajištěných rodinách je obecně lepší než v těch ostatních?	69
Graf 3: Myslíte si, že vzdělání rodičů hraje roli při výchově?	70
Graf 4: Je podle vás výchova dětí ve městě přínosnější než výchova na vesnici?	71
Graf 5: Necháte své dítě/děti, aby vám „pomáhaly“ v drobných domácích pracích?	72
Graf 6: Jak dlouho necháváte v průměru své dítě/děti sedět před televizní obrazovkou denně?	73
Graf 7: Kolik času denně strávíte s dítětem/děťmi aktivní hrou?	74
Graf 8: Nyní si představte situaci, kdy vaše dítě/děti takzvaně „zlobí“. Nejčastěji je to u vás z důvodu:	75
Graf 9: Jak se chováte v situaci, kdy vaše dítě odmítne sníst jídlo, které jste mu uvařil/a?.....	76
Graf 10: Pokud u vás v rodině mezi dospělými vznikne konflikt, řešíte ho před očima dítěte/děť?	76

Graf 11: Pokud svoje negativní emoce vůči dítěti/dětem někdy přeženete a je vám to líto, omluvíte se mu/jim následně za své jednání?	77
Graf 12: Trestáte svoje dítě/děti fyzicky?	78
Graf 13: Jak své dítě/děti odměňujete?	79
Graf 14: Projevujete vůči svému dítěti/svým dětem často něžnosti? ...	80
Graf 15: Na své dítě/děti aplikuji výchovný styl:	80
Graf 16: Vychováváte své děti stejně, jako jste byli vychováváni vy sami?	82
Graf 17: Pokud byste si s péčí o dítě/děti nevěděli rady, požádali byste o radu dětského psychologa?	82

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Andrea Gajdíková

Obor: Speciální pedagogika - učitelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Psychologické pojetí rodinné výchovy se zaměřením na dětský věk

Rok: 2012

Počet stran: 97

Počet titulů české literatury a pramenů: 29

Počet internetových zdrojů: 8

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Miloslav Kodým, CSc.